

de las dichas arras en la manera que dicha es. E otrosy renunçio plaso de consejo e de abogado e la ley de duobus reys debendi, e el traslado desta carta o parte della. E otrosy renunçio todas cartas e preuillejos de merçed de Rey o de Reyna o de Infante heredero o de otro sennor o sennora qual quier que sean ganadas e por ganar que en mi ayuda sean o puedan ser espresamente, que me non valan. E otrosy renunçio la ley del derecho en que dis que general renunçiaçion non vala, e por que esto sea cierto e firme otorgue esta carta ante fulano escrivano e çetera.

III

FUERO DE ESTELLA

Siguiendo el plan trazado por este ANUARIO de publicar materiales inéditos o mal editados, para el estudio de la legislación pirenaica, damos a la publicidad el Fuero de Estella según la redacción de Sancho el Sabio, de 1164, y un proyecto de reforma del mismo que, si no llegó a alcanzar perfección legal, tiene el indudable interés de darnos a conocer la evolución del mismo en el espacio de un siglo.

El Fuero de Estella es fundamental para el estudio de la legislación pirenaica y del Fuero General en particular, mas faltaba una edición aceptable del texto original. La muestra está fundada en el documento I del Archivo Municipal de Estella, que es un pergamino compuesto de ocho hojas unidas, de 50 a 58 cm. de longitud cada una y 35 cm. de anchura todas ellas, que hacen una tira total de 4 m. 22 cm. de larga por 35 cm. de ancha, tal como hoy está este documento. Se halla bien conservado en la parte que subsiste, faltándole al comienzo dos hojas que contenían el encabezamiento y los nueve primeros capítulos. Tinta negra, con epígrafes e iniciales en roja. Por la disposición del escatocolo y por el tipo de letra parece ser el instrumento original.

En la edición del Fuero hecho por Zuaznavar¹ y reproducida por Yanguas², había erratas de imprenta, errores de transcripción (per ea = postea; persone = prisone etc.), variantes ortográficas y diferencias aún más notables del que publicamos, y que nos hacen pensar en una copia distinta de la que poseemos³. Esta es la razón de que anotemos las variantes de Zuaznavar, pero sólo las de importancia, prescindiendo de las diferencias ortográficas.

1 *Ensayo histórico-crítico sobre la legislación de Navarra*, 2.ª edic. San Sebastián, Imp. de Ignacio R. Baroja, 1827. Parte segunda, pág. 167.

2 *Diccionario de antigüedades*, t. I, pág. 431.

3 Lezama y Andia en sus *Memorias históricas de la Ciudad de Estella*, año 1710. ms., solo cita; como existentes en el Arch. Municipal, un ejemplar de Sancho el Sabio y dos del Rey Teobaldo (cap. 7.º)

Confirma la sospecha de ser distinto el ejemplar de que disponemos del que manejó Zuaznavar, la afirmación de éste de que tenía "nueve hojas útiles, aunque la última no contenía nada de los fueros de don Sancho", cuando al rollo que poseemos le faltan, a juzgar por el texto íntegro que el mismo Zuaznavar publica, dos hojas, que harían un total de diez útiles. Sin duda este rollo que le fué proporcionado en 1820 por don Felipe Baraibar, entonces Alcalde de la Corte mayor de Navarra, no volvió al Archivo.

El segundo texto que publicamos se halla contenido en un rollo de trece hojas unidas, de 56 a 63 cm. de longitud cada una, por 36 cm. de anchura, que componen una tira total 7 metros 52 centímetros de larga por 36 de ancha. Es un proyecto de confirmación, con adiciones y variantes interesantes. No tiene data, ni signo real, ni está autorizado por ningún escribano, quedando si cerrar el contexto. El carácter de su letra es del siglo XIII. Está bien conservado. Tinta negra, epígrafes e iniciales en blanco para escribirlos en tinta roja.

Esta redacción no ha sido nunca publicada, y de ella sacó copia, en 1821, don Felipe Baraibar ⁴.

Respecto a la fecha de esta nueva edición del Fuero nada sabemos. Es probable que se hiciese en 1266 cuando Teobaldo II mandó reunir en un solo Concejo los tres barrios de Estella, con un mismo alcalde, preboste y jurados ⁵, medida que no parece fuese muy duradera ⁶, pues en 1274 Enrique I volvió a conceder análogo privilegio ⁷. En el Fuero de 1164 no se citan los XII jurados que aparecen en el del siglo XIII (c. 75) y las frases *juratorum, juratorum Stelle* están sustituidas en aquel por *honorum vicinorum, omnium stellensium*; la primera vez que encuentro mencionados "los XII Iuratz d'Estela" es en 1259 ⁸; en todo caso el Fuero no puede ser posterior a 1269, en que Teobaldo II aclaró el modo de disfrutar el derecho de viudedad y de perderlo, la forma y plazo para abonir los testamentos, eximió de la prueba de hierro sustituyéndola por la de juramento y aclaró el modo de admitir nuevos vecinos en Estella, nada de lo cual figura en el fuero de referencia, salvo el modo de adquirir la vecindad que coincide con el mencionado privilegio ⁹.

⁴ Al dorso se lee: "Don Felipe Baraibar, magistrado de la Audiencia Nacional de Pamplona sacó una copia de estos fueros en el mes de junio de 1821, 2.º de la Constitución de la Monarquía Española."

⁵ Comptos., caj. 3, núm. 28; cart. 1, fol. 191.

⁶ En 1274 había tres Concejos. Cfr. Arigita, Cart. de Felipe III, número 157 y Comptos., caj. 3, núm. 67.

⁷ Comptos., cart. 2, f. 150.

⁸ Arch. Mun. Est. núm. 3.

⁹ Otrossi que tod home ho myller qui queira venir poblar en Esteylla, que vienga al Preuost ⁊ al alcalde, ⁊ a los jurados, ⁊ con plazenteria

Para facilitar las citas hemos numerado los capítulos por nuestra cuenta.

JOSÉ M.ª LACARRA.

AÑO 1164.

5
 (Fol. 1.) Et si quis miserit honorem in pignore ⁊ ad terminum, ⁊ dabit inde fidancias salutatis, ipse qui mittit, si uult, non trahet illum / honorem. Sed si dat illi fidancias salutatis, ⁊ de illo auere paccare ad terminum, trahet illum honorem qualicumque ora uolerit /
 10 ille qui tenente¹⁰ est de illo pignore.

10. De prestito.

Si quis imprestauerit alicui suum auere .XXti. aut XXX^a. morabotinos .per LX^a. / morabotinos, ⁊ ad terminum, ⁊ insuper facit conuenienciam ut si ad terminum non paccat illos .XL^a. morabotinos,
 15 quod sint .LX^a. aut .LXX^a. ⁊ dat inde / fidancias de hoc supra scripto, debitor dabit omnes morabetis uel omne auere accomodatori, si uult illos prendere.

11. De marit. /

Si maritus illi moritur, ⁊ habet inde filios, ⁊ postea uult ducere alium
 20 maritum, mulier illa debet partire totum¹¹ quantum examplabit / cum suo marito primo, cum filiis, auere ⁊ honore, per medietatem; ⁊ si mulier habet hereditatem aliam aut de patrimonio, aut / alico modo ante quam duxisset maritum, non dabit inde porcionem filiis; ⁊ si est causa quod prendat duos maritos, aut tres, de omnibus / habuerit filios, ⁊
 25 filii interim non demandabunt partem matri, ⁊ postea adhuc ducit alium maritum, ⁊ tunc uenient filii, ⁊ que/sierint illi partem, dabit unicuique filorum partem de examplamento quod fecit cum patribus suis; de alia causa non. Et si filii sunt / parue etatis aut magne, ⁊ nolunt partire, mater non potest illos inde dstringere, ⁊ si filii uolunt partire

de eyllos que sea vezino, de como el fuero manda. (Arch. Mun. Est. núm. 7. Comptos., caj. 3. núm. 31; cart. 1, fol. 193.)

10 Enmendada la segunda e.

11 Totam, corregido en totum.

10 tenet eum.
 11 De prestato.
 12 ministraverit.
 13 m o r a b e t i n o s ,
 siempre.

13 per] 40 morabotinos.
 17 prandere.
 18 De marito.
 22 aliquo.

24 perdat.
 26 tune.
 27 examplament.
 27 patribus] illis.

bene possunt disstringere matrem cum iusticia regis; et si filii sunt parui, et pater eorum ad obitum suum fecit cabezaleros, illos cabezaleros possunt partire, / et dare firmos si uolunt, et etiam uendere et impignare hereditatem ad opus filiorum, et habebit stabilitatem, et cabezaleros possunt / distringere matrem pro filiis, et mater non potest dis- 5
 stringere cabezaleribus, et si forte euenerit causa quod mater diuidat, aut non diuidat, si / uoluerit facere de hoc quod illi pertinet aliquod donatium suo marito, aut [quolibet homini] ¹², illud donatium si dat inde firmes, ha / bebit stabilitatem. Et si uenit ad obitum mortis, et fa- 10
 cit inde donatium de [hoc quod illi pertinet] ¹², non sunt ibi firmes ne-
 cesse, sed solummodo / cabezalers, et cabezaleros non debent iurare, sed debent dicere Deo et suis animabus: “[nos audi] ¹² uimus et uidimus hoc donatium facere”. / Et [si] non sunt ibi cabezalers, capellanum parrochie ualebit, et si est causa ut mulier aut homo sit districtus for- 15
 titer ad obitum, / et non erit ibi homines neque capellanus, si sunt ibi
 due mulieres legales, ualebit illarum testimonium, quem et de cabezaleros. Et si / aliquis moritur in heremo loco, et erit ibi unus homo aut una femina, ualebit testimonium quemadmodum et de cabezaleribus; et si maritus / facit donatium absque auctorizamento mulieris de hoc quod pertinet mulieri, non ualebit; sed si facit donatium de hoc quod sibi 20
 pertinet, / ualebit. Et si mulier audit facere donatium et est in illo loco et tacet se, si non auctorizat, non ualebit, et si mulier uiuit, et / maritus moritur quamuis sint ibi filii, quantum mulier uoluerit stare in uiduitate erit domina, et potentissima de toto illo auere, / et de honore, et si mulier habet filiastris, et filiastris non diuiserunt cum illorum patre 25
 partem illorum matris, habebunt filiastris illi in / honore et in auere de illorum matre in quantum exemplauit cum illorum patre ante quam dixisset istam aliam uxorem, sed in partem patris quantum / mulier uoluerit stare in uiduitate non habebunt partem in illo honore, sed illum auere mobile diuidetur, et ipsa manente in / uiduitate non potest uen- 30
 dere nec mittere in pignus illum honorem de filiastris, sed hoc quod pertinet filiis uel filiabus suis potest uendere et impignare ¹³ si necesse est sibi, et necessitas illa sit nota a parentibus, uel a uicinis, et etiam per famem filios suos potest uendere. Si filius / remanserit par- 35
 uus, et postea peruenerit ad perfectam etatem, et quesieri matri par-
 tem de illo honore, et de auere sui patris, de hoc / quod erit presens

12 Roto el pergamino.

13 La o enmendada en a.

6	Cabezaleros.	obitum districtus, et	19	sive [auctori-	
9	venerit.	non erunt.		zamento.	
12	domino, per	16	quem de.	30	mobili.
Deo.		17	moriatur.	32	impignorare.
13	capellanus.	18	quemadmodum,	33	vecinis.
14	sit] fortuito ad	de.		35	pervenit.
				35	quesierit.

habet partem in parte patris, et si filius dixerit: "plus habetis de meo patre", et mater dixerit: "non", filius potest inde habere / una iura de sua matre, et si cabezaleros nolunt partire, et auolus partit pro suis nepotibus, et dat fidancias et accepit filios aucto/rizando, ualebit, et habebit stabilitatem. Et quando uenerint ad particionem debent filii partire, et pater et mater debent / causare in omnibus hereditatibus. Et si aliquis uolebat dare in illa hereditate filiorum locherum, et mater uoluerit illam retinere eundem precium / quem et alius, retineat.

12. De homine mortuo.

10 Siquis moritur et non fecerit testamentum ad obitum mortis, et remanserint parui filii, et mater ducit / alium maritum, parentes filiorum possunt partire, et cognoscere partem patris filiorum et dare firmes et accipere, et si mater uoluerit / tenere filios suos cum honore et auere, debet dare mater bonas fidancias parentibus filiorum, quod quando
15 filii peruenerint ad perfectam etatem / reddat illis predictum honorem et auerem. Et si interim filii obiuntur, illam hereditatem et honorem, et auere debet tornare unde uenit parentibus suis. Et si filii faciunt donatium ante quam perueniant ad etatem .XII^m. annorum, non habebit stabilitatem. De hereditate auolorum / non posset facere donatium, nisi solummodo unam uineam aut unam terram, aut unam domum, si duas domos aut tres habet, aut unam hereditatem, / et hoc filio, aut filie sue. Sed bene potest inde dare filiis atque filiabus suis quando acceperint filii uxores, aut filie maritos. Siquis uoluerit facere donatium de casis auolorum et non habuerit nisi solummodo unam casam,
20 non potest inde facere donatium, sed bene potest inde dare pro sua anima / (fol. 2) clericis, aut ecclesiis, uel parente.

13. De fidancia.

Siquis miserit fidanciam, et dixerit fidancie sue: "si dampnum inde uobis uenerit de / ista fidancaria, super istam domum, aut super istam
30 hereditatem uos teneatis", et si fidancia habuerit inde testes, non poterit illam domum aut hereditatem mittere ad alium in pignore, donec illam fidanciam traat, et si alter illam hereditatem in pignore acceperit, illi non ualebit, et si primus qui missus fuit in fidancia non habuerit inde testes, illi non ualebit, et iuram non habebit, et si secundus habuerit
35 testes inde, / hereditatem illam tenebit.

14. De locatione.

Siquis locauerit domum de aliquo probo homine uille, et si ipsemet ipsum dominus se uoluerit / mutare in illam domum, qui locauerit do-

1	dixit.	22	illum, <i>por</i> inde.	32	accepit.
1	nostro [patre.	25	illum, <i>por</i> inde.	37	aliquo] per vi-
2	dixit.	26	pauperibus, <i>por</i>	cino [homine.	
10	fecit.		parente.	38	ipsum, <i>falta</i> .
12	firmes.	29	fidancia.		

mum exeat de domo, ⁊ reddat precium seniori domus de quanto stetit in illa domo. Sed si cellarium, / aut pallearum, aut orreum, aut aliqua uasa locauerit, non relinquat illa usque ad suum terminum. Tamen si ille qui domum locauit uult ire in Iherusalem, / aut in aliam patriam, aut uilla causa stationis, dabit precium de quanto stetit. Sed si uult sta- 5 re in uillam in alio loco, aut in uillam uxorem ducere, / ⁊ uxorem domum habeat, ideo dominus domus suum precium non perdat.

15. De uidua.

Viduam totam uicinitatem faciat excepto oste.

16. De populatore.

10

Siquis ex populatoribus uillam causa stationis uenerit, ⁊ domum locauerit, annum ⁊ diem unum ab omnibus uicinitatibus immunis permanebit. / Sed ex inde in antea, ost ⁊ uicinitatem faciet, ⁊ de inde quasi unum ex aliis uicinis, pro uicino illum teneant.

17. De domo.

15

Siquis aliquam domum ospitatus fuerit, ⁊ alius qui querimonia habuerit de illo uenerit ⁊ dicet quod "iste mihi dare debet hoc", aut "mihi fecit iniuria", ⁊ qui querimonia habuerit seniori domus dicet: "ex parte regis uos ammoneo, ⁊ uobis sigillum regis monstro, ut ospitem uestrum aut directum mihi / adducatis, ⁊ 20 suum censum donec mihi faciat directum exire de domo uestra non permittatis". Sed dominus domus propter hoc nunquam illi directum faciet. / Qui autem querimonia de ospite illo habuerit, extra portam illum custodiat, ⁊ si inde exierit ⁊ extra limen eum capere potuerit, capiat.

25

18. De latrone.

Si latro aut raptor ospitatus aliquam domum fuerit, ⁊ qui querimonia habuerit, cum merino aut cum iusticia, aut illam / domum uenerit, ⁊ seniori domus querimonia de latrone aut de furatore illo se habere dixerit, ⁊ ad oculum latronem seniori domus monstrauerit, 30 aut illum desamparare debet, aut colligere fidancias de directo facere debet. Sed qui primitus illum de iniuria appellauerit, scilicet de furto, aut de ui, de illis duabus rebus tantummodo respondebit, ⁊ si se de illis defendere poterit, nunquam propter aliud ei nec alteri respondebit, ⁊ qui eum / accusauerit immunem in domo debet re- 35

2 pallearium.
3 relinquet.
4 Jerusalem.
5 uillam.
6 uxor.
9 uidua.

12 immunis.
13 ostem.
13 dein, por deinde.
14 unus.
16 aliquem hominem.

18 iniuriam.
18 habebit.
19 admoneo.
23 Quod, por Qui.
31 desamparare.
35 domum.

uerti. Sed si illi latronem aut raptorem ad oculum non monstrauerit, et
merinus intrare domum et querere / uoluerit, si senior domus uult
iurare quod in ista domo non est ille latro aut raptor, non laxabit in-
trare merinum in domo sua. Tamen si / iurare non uult, merinus
5 domum unam uicem tantummodo querere debet, et de una uice in ante
non quesierit, nec merinus domum intrauerit. /

19. De debitore.

De debitor si negat, cum duobus legalibus testimoniis potest pro-
bari et cum iura de illo qui dat testet, et cum iura / de uno teste, et
10 iura qui accipere debet, eligere debet adirandum de duobus testibus
quemcumque uellet. Sed si ibi sex testes adsint, iurare / non debent,
sed ille qui censum debet accipere, debet iurare, et testes debent dicere:
"nos Deo et nostris animabus dicimus quod ita uerum est" De / pig-
nore et fidancia similiter. De decem solidis aut minus testis nunquam
15 iurabit, sed solummodo ille qui testes dat, iurabit. Inter francos /
est duellum ex decem solidis in supra, et debellatores debent esse
franc, de pont Lucronii citra, et de Sangossa citra, et de Papilona si-
/militer. Francus unus ad alium de decem solidis infra, unum fran-
cum iuratorem dabit, qui quindecim annos aut plus habeat. Infanzo-
20 nes aut / francos similiter, et francos ad infanzones similiter. Sed
infanzones et franc ad uillanum et ad iudeum, iuratorem unum homi-
nem qui quinde/cim annos aut plus habeat, ex decem solidis infra
dabunt. Et iudeus et uillanus sua manu iurabit ex XII^{cim} denariis
supra. Et nauarrus / caput sui compatri iurabit, et iudeus secundum
25 orientem ex XII. denariis infra iurabit, et francus ex XII. denariis
infra omnibus hominibus / iuratorem dabit, qui caput sui compatri
aut sui patris iurabit.

20. De fidancia.

Ex quo aliquis pignora uerit suam fidanciam, non reddantur /
30 pignora nisi per ipsam fidanciam, et si debitor reddiderit pignora ad
fidanciam erit libera. Sed si ille qui pignora tenebat clamorem facit,
et / dicat: "ista pignora mihi furata, uel ui subtracta fuerunt", ille
qui pignora tenet, auctorem dare debet, qualiter habuerit ista pignora,
et si / dare non potest auctorem, reddet pignora, et erit in fidancia,
35 et ille qui furauit aut ui subtraxit. LX.^a solidos calumpnie debet.

1 reici, por re-
verti.
5 antea.
8 debitore.
9 testes.
10 iuram.
13 d o m i n o. por
Deo.
16 insuper.

16 bellatores.
17 Franci ex pon-
te.
17 Pampilonia.
18 Francus.
21 Franci.
23-25 iurabit] 122
denariis, error de lec-
tura ex XII = CXXII.

26 capud.
27 patris.
30 red diderit.
31 faciat.
32 uel] inde sub-
tracta.
33 quilibet.
35 inde substaxit.
35 calumpnie.

21. De adulterio.

De muliere si fuerit deprehensa in adulterio. Si maritus aliquem nocte cum sua uxore ceperit, et illum interfecerit, calumnia non est ibi. / Sed si ab aliquo die in adulterio deprehensa fuerit, et maritus clamorem seniori uille aut merino fecerit inde, senior aut merinus absque / marito per censum laxare non debet, sed iusticiam de am- bobus facere.

22. De fidancia.

Siquis ex fidanciis non habebit suum auctorem ad / terminum, et uult intrare in placitum, et facit se debitor quod si non paccat illum auere sit dupplatum illum auere, si dat inde fidancia dup/plabit totum, et paccabit. Et si aliquis fecerit fidancia alicui, et ille qui mittit illam fidanciam non uult trahere, et illa fidancia erit pig/norata, et facit scire ad suum auctorem, et non uult illum trahere de fidancia, faciat inde testes, et pariet illum auere, et postea recuperavit / (fol. 3) 15 dupplo, et quando pariat, debet monstrare illa pignora ubi iacet. Et si aliquis fecerit fidancia alicui, et erit inde missus in prisone / regis per illam fidanciam, non habet ibi calouiam, et si fidancia habuerit hereditatem in uilla, non debet illum mittere in carcere, neque in / munculis ferreis, sed debet stare sine prisone in palatio, aut in castro 20 regis, et si inde exierit sine iussu merini, pariet LX." solidos, et / tor- net se retro, et merinus non debet illi comiatum dare absque uoluntate de illo qui auere debet prendere, si non habet hereditatem in / uilla, mittant illum in prisone, aut det fidancia quod non fugat inde, et da- bitur illi obolatam panis. Et si debitor fuerit missus in prisone, per / 25 auere quod debeat, de tribus diebus in antea dabitur ei obolatam panis, ab eo qui debet accipere auere, et si non dant panem fidaciae de tri- bus / diebus in antea, iactabit illum marinus (sic) de prisone et de pa- latio. Sed si fidancia mittit suum auctorem in prisone, non dabit illi panem, et etiam / si non habet panem, non ideo debet eum dimittere 30 merinus sine mandato eius qui captiuauit eum. Siquis pignorauerit aliquam fidancia fructum uinea/run, aut agrorum, aut locherum de domo, aut de honore, tantum dampnum quantum habuerit in illa fi- dancia, et poterint probare cum testibus, / totum emendabit illi suus auctor. Et si auctor erit in Iherusalem, aut captus a sarracenis, uel a 35 malis xpianis, fidancia habebit spacium / annum et diem, et si interim

3 cepit.	18 pro illa fidan-	28 merinus.
3 interficit.	cia.	29 in prisone, fal-
9 habuerit.	23 prandere.	la.
15 faciet.	24 mittat.	31 capitavit.
15 pro ea, por pos-	24 fiduciam.	32 fidanciam.
tea.	25 pro.	32 fructuum.
16 iacent.	27 debeat.	33 dampnum.
17 persone, por	27 dantur, por	34 poterunt.
prisone siempre.	dant.	35 ductor.

ueniebat, paccasset ipse aut fidancia. Et si ibat Romam, aut sanctum
 Iacobum, aut petebat alium locum sanctitatis, / habuisset spacium
 tantum quantum potuisset ire, ⁊ uenire. Et [si] debitor est in uilla
 aut in regione regis, non dabit ei decem diebus neque ullum / placitum
 5 sibi non placet. Et si euenerit causa ut debitor sit in uilla aut in pla-
 citum transactum, ⁊ dixerit fidancie sue: "fac mihi paccare meum
 / censum", ⁊ post fugit debitor in aliena terra, ⁊ quesierit spacium fi-
 dancia, non dabitur illi. Sed si dixerit: "da mihi spacium, ⁊ querebo
 illum", iurante / illo qui querit spacium quod ille sciente non est in
 10 regione nostra, habebit spacium contra orientem. X. dies, ⁊ cum sua
 iura similiter contra / occidentem. X. dias (sic), ⁊ contra meridiem
 similiter decem dies, ⁊ amplius non habebit spacium, ⁊ si aliqua fidan-
 cia pignorata fuerit per suum / iudicium, aut per alium suum equum,
 aut rocinum, aut equam, aut mulum, aut mulam, omnes dies ⁊ noctes
 15 quot iacuerint in pignore dabit illi de engeras ille qui misit illum
 in fidancia per unumquoque diem ⁊ noctem. .XVIII. denarios ⁊ per
 equum ⁊ rocinum ⁊ per mulum ⁊ per mulam, / de unoquemque, cen-
 tum solidos de captale, ⁊ per equam .L. solidos de captalem. Asinus ⁊
 asina .VIII. denarios unusquisque de engeras, ⁊ .L. solidos de cap /
 20 tale. Porci autem non habent engeras, sed quantum ualebunt. Oues si
 fuerint pignorate, debet reddere auctor sue fidancie, caseum, ⁊ lanam, /
 si non fuerint tonse, ⁊ stercus, ⁊ etiam si tantum steterint ibi cum filiis
 suis. Si aliquis homo habet fidanciam, bene intrare debet in sua domo
 per / pignorare, ⁊ si ille potest monstrare suam bestiam uiuam de
 25 foris, non debet intus intrare. He bestie sunt pignorandi: equus ron-
 cinus, / equa, mulus ⁊ mula, asinus ⁊ asina ⁊ oues, ex decem in su-
 pra, ⁊ non minus, ⁊ porcos ex quinque in supra, ⁊ non minus, ⁊ unum-
 quodque istorum, unum / annum habeat aut plus. Sed si alias bestias
 in suam domum habuerit, oues ⁊ porcos non debet accipere per pig-
 30 nora. Et si ad portam suam supra/dictas bestias non monstraerit,
 domum intrare bene poterit per pignorare, ⁊ debet pignorare bestias.
 Et si bestias non inuenerint, pignorare / debet alia pignora, scilicet
 drapos ⁊ robam, tantum quod ualeat duplum in prima uice. Sed robam
 de suo lecto pignorare non debet, neque / sua uestimenta, neque uesti-
 35 timenta sue mulieris, ⁊ de prima pignora in antea, de tercio in ter-
 cio die pignorare debet, ⁊ talia pignora que / suum censum uel minus
 ualeant. Sed si alia pignora non inuenerint, illius domus portas pig-
 norare debet, ⁊ per forum .X. dias illas tenere debet, / ⁊ postea de-

3 ex citatis, por
 sanctitatis.
 4 ne ullum placi-
 tum si illi.
 5 event.
 5 villa] ad placi-
 tum.
 6 inde, por mihi.
 71 si militat.

11 dies.
 13 vicinum, por
 iudicium.
 14 rocinum.
 14 omnis.
 15 iacuerunt.
 16 unumquemque.
 16 ac [noctem.
 17 rocinum.

17 unoquoque.
 18 captale.
 22 non, falta.
 22 stercera.
 23 bene, falta.
 26 super.
 27 super.
 30 suam portam.
 38 per ea.

bet accipere hereditatem suam, ⁊ X. dias illam tenere debet, ⁊ postea illum debet de sua domo eicere, ⁊ decem dies illam tenere, ⁊ postea / cum iusticia regis debet suum corpus capere ⁊ obolatam panis unquoque die quamdiu in captiuitate erit, ad manducandum dare debet ei, / ⁊ medium carapit de aqua. Et si ille pignora monstrare noluerit 5 antequam portas pignoret, postquam portas pignorauerit, non accipiet / alia pignora nisi hereditatem suam, ⁊ postea corpus suum quia non accipiet alia pignora si ille qui pignora debet accipere noluerit. Sed si in suam / domum ille pignora habet, non debet pignorare sua pecora de foris. Sed si suam bestiam in uiam inuenerit, illam si uoluerit 10 pignorare poterit, / non reddet per aliam bestiam si ipse non uoluerit. Quicumque magna animalia pignorauerit, per tres dies ad manducandum dabit. Et ex inde in antea non dabit illi ad manducandum, ⁊ si senior illius bestie ad manducandum non dederit, ille qui illam pignorauerit, ad manducandum non dederit si ipse / noluerit. 15 Maurus talem forum habet quem bestia granata. Ad oues, ⁊ capras, ⁊ porcos, non dabunt ad manducandum nisi qui pignorauerint noluerint. / Sed postquam illa animalia ad ieiunandum missa erint, qui pignorauit, sic debet ligare, ut possint iacere ⁊ leuare. Sed si senior illius domus non erit / in domo sua quando primitus illum pignorare 20 uoluerint, mulier bene potest pignora defendere, ⁊ ibi calumpniam. Sed ille qui pignorare / debet, ad mulierem fidancie coram testibus dicere debet similiter. Et postea mulier neque famuli illius fidancie, pignora non debent defendere ex illo die in antea. Et si pignora defenderint, calumpnia ibi aderit. Si hoc est quod fidancia in uilla esset, quan- 25 do fecerit scire / ad mulierem uel ad famulos fidancie. Usurator non debet pignora anguerare, ⁊ si anguerauerit, perdet lucrum, aut emendabit / pignus, ⁊ si pignora emendauerit dabit lucrum, cuius erit pignora. Et ex his duabus rebus, erit in uoluntate illius cuius pignora erit. Et / ibi non erit calumpnia. Et si usurator pignora abs- 30 cideri que ad usuram tenebat, uel pignora fidancie de usura, emendabit / tantum, quantum mignus ualebunt pignora, ⁊ insuper lucrum perdet, ⁊ si querimoniam ad iusticiam fecerit .LX. solidos calumpnie usurator da/bit. Et fidancia pignora habens, scilicet bestias uiuas, aut alia pignora aut hereditatem, non debent eum descaualgare neque 35

1 per ea.
2 eicere.
2 per ea.
5 carapitum.
7 per ea.
11 reddet.
12 Quicumque.
16 Taurus.
20 primitus.
21 calumpnia non erit.
23 dicere debet]

quod causa pignorandi ibi venit: et si fidancia mulierem non habuerit, ad suos famulos dicere debet [similiter.
23 per ea.
23 illi.
26 uti [ad famulos.
28 emendabit] pignora.

28 lucrum dabit illi cuius erunt pignora.
29 erint.
29-30 pignora] erunt.
31 absciderit.
32 minus.
34 bonas, per habens.
35 debet.

/ (fol. 4) filiam suam. Si bestiam inuenerit, quod nullus sit supra, bene poterit illam pignorarare.

23. De abonitione.

Forum qualiter debet abonire qui suam fidancia pignoraui, quia
 5 ita est, quod nullus debet abonire suam fidanciam, usquequo fidancia
 faciat eum paccare de suo debito. Sed quando fidancia red/det aut
 faciet reddere suum censum, ille qui censum accipiet, debet dare fi-
 danciam illi fidencie quam pignoraui ut aboniscat, et / quod sit ma-
 10 ab[o]nimentum debet accipere: "non occidisti sicut est forum / de
 pignore", abonitor debet iurare, et quando iurabit, debet tenere pedes
 supra corios, aut supra illa pignora si talia sunt, et / iurabit quia sic
 occidit, et uel tenuit pignora sicut est forum de pignora, et alius pro
 quo fuit pignoratus totum debet emendare et reddere / sicut est fo-
 15 rum. Tamen si abonire uoluerit, emendabit totum hoc quod ille qui
 misit illum in fidancia debebat emendare.

24. De ostalage. /

Asinum, aut mulum, aut equum, aut roncimum, aut equam .I. di-
 ner, et selam si ualuerit minus de V. solidos. Et si sella ualet plus
 20 de / .V. solidos redimat illam .XII. denarios. De traps lana et ius-
 tanis de unaquaque peza .I. denarium et cordam et sarpilera, tamen
 si trosel ueniam¹⁴ datus / fuerit ligatus, detur de ostalage hospiti .V.
 solidos, aut hospes retineat illam medietatem si uoluerit. Penas co-
 nisis, unaquaque .I. denarium. / Traps de seda unoquoque .I. dena-
 25 rium. Cembelin .I. denarium. Martrinas, et foinas, et catos, et uulpinas,
 et genetis, et anginas, de unoquoque dozana / .I. denarium. Conils
 illum centum .I. denarium. Aortons, et lepores, illum cent .I. dena-
 rium. Cuers tanaz, aut de pelos, de uno cuero .I. denarium, et de .V.
 cuers .I. denarium, / sed si erunt sex, aut VII, aut VIII, aut VIIIH,
 30 aut .X., II denarios. De unoquoque cent traps lin .I. denarium et si

14. Enmendado y la lectura dudosa.

1	filiam, <i>por</i>	13	pignore.	24	suoquoque.
1	filiam.	14	sic.	25	cembelinum.
1	Sed [si.	17	hostaladge.	25	forinas.
1	nulla.	19	sellam.	26	unaquaque.
3	De abonire fi-	20	trapis.	26	conilgas.
	danciam.	21	una quinta	27	aortones.
4	fidanciam.		[peza.	27	legores.
7	dare] fidancia.	21	sarpileram.	27	centum, <i>por</i>
8	quem.	22	trosel.		cent.
9	dixit.	22	dederit de hos-	27	dinerum.
10	sic.		talage.	28	cueros tanaz.
11	abbonitor.	24	conilsas una-	29	cueros.
12	super.		queque.	30	centum trapos
13	sic.	24	seda.		lineales.

fuit trosse ligatus, XII denarios ⁊ cordam. De / trossel de drap de partenaí .XII. denarios, e sarpilera, si est de lin ⁊ cordam. De omnibus rebus que uendunt ad pesum, de illo quintar, unam libram. / De ferro, ⁊ de pisce, ⁊ de carne, non est ostalage. Acer illa dozana .l. meañia.

5

25. De emptione hereditatis.

Siquis hereditatem emserit, / ⁊ fidancias salutatis inde habuerit, ⁊ duos legales testes qui scripti sunt in illa carta, si ille qui domum uendit, quesierit hereditatem / comparatori, ⁊ comparator potest probare quod comparauit de eo illam honorem, ⁊ leuantare illas fidan- 10 cias, se pro pagatum inde tenuerit, ⁊ si duos / testes inde habuerit, comparator cum uno teste iurare debet, quod sic est ⁊ pasabit, ⁊ uenditor qui querimoniam habebat .LX. solidos / debet dare seniori mille, ⁊ debet firmas dare de se ⁊ de suo genulo quod amplius non conquerantur de illa hereditate, ⁊ si comparator / hereditatis, car- 15 tam sue comparationis perdiderit, aut erit combusta in igne aut lesa ab aqua aut furata aut forzata, comparator here'ditatis debet iurare quod sic est uerum, quod perdidisset suam cartam, ⁊ dare debet testes de emptione hereditatis, ⁊ alius qui querit debet / firmare quod amplius non conquerantur, sicut suprascriptum est, ⁊ conuenit ut 20 testes qui testimonium facient, unus aut ambo tantam hereditatem habent, quantum ualebit hereditas de quam testimonium facient.

26. De falso testimonio.

Si aliquis exierit aut fecerit falsum testimonium, ⁊ / alius potuerit illum probare inde cum testimoniis aliis, postquam unus annus ⁊ 25 dies unus erit transactus, emendabit cui perdere fecit totam perditam, ⁊ qui / fecit testimonium in mercede senioris terre erit. Sed si cum testibus non potest probari, per duellum potest se saluare, ⁊ si uictus de bello erit, / emendabit sicuti suprascriptum est. Sed si duellum poterit uincere, ille qui probat, dabit .D. solidos de calumpnie, 30 ⁊ erit omicida de illo quem probare / uoluit, ⁊ de parentibus suis, Sed si in secundo anno illum non apellauerit, nunquam amplius respondebit, neque ille amplius audebit illum appellare, / quod si faceret calumpniam daret .CC.L. solidos.

1 fuerit trossel.
1 cordas.
1 trossel.
2 da [sarpilera.
2 lino.
3 perum.
4 hostalage.
7 emserit.
7 saluetatis.

11 perpagatum.
19 emtione.
22 qua.
25 prius quam. Ps-
ta lectura parece más
acorde con el sentido
de la frase. Lo mismo
en el cap. 47, líneas
28 y 31.

26 cum p e n d e r e
fecerit.
27 qui] fecerit.
28 de] duello.
30 probabat.
33 uec [ille.
33 faciet.

27. De presbitero.

Presbiter si cum muliere marita captus fuerit, cum alio presbitero ⁊ uno laico legale debet probari,¹⁵ ⁊ in mercede senioris terre erit. Similiter de alia muliere.

5

28. De pignore.

Si monachi aut clerici censum / aliquem hominem dare debent, aut illi rem aliquam in pignore mittunt, aut cum illi conueniencia faciunt, aut hereditatem in pignore mittunt, / si laicus cum duobus testibus laicis probare possit, passabit.

10

29. De hereditate.

Siquis hereditatem de monasterio tenuerit ad cissum, ⁊ / clerici monasterii, aut canonici, uel monachi, uel heremite, ad illum qui hereditatem tenuerit auferre uoluerint, ille qui hereditatem / tenuerit, si cartam inde habuerit, carta tenente in manu iurabit quod sic dederit ei illam hereditatem ad cissum, ⁊ illam cartam inde sibi / fecerit, ⁊ ualebit.

15

30. De latrone.

Si fur aut latro cum furto captus fuerit, in mercede senioris uille erit, ⁊ secundum quod furtum fuerit, / inde iusticiam facere debet, placato illo clamante.

20

31. De uicinitate.

Nullus uicinus de uilla, nauarrum uozer ad iudicium adducere / debet. Sed causa rogationis contra omnes homines potest adducere. Sed per uozer non accipientur, ⁊ si duellum inter duos uicinos aderit, nauarrum / de foris ad uigilandum, nec ad duellum accipient. Et si illum auferre noluerit, quod illum causa placitandi uenire non fecit iurabit. / Sed si iurare aut relinquere noluerit, secundum prouidenciam arcaldi, uel prepositi, cum sex bonis hominibus uictus erit de placito.

25

30

32. De domino / ⁊ famulo.

Hoc forum est de domino contra famulum. Si iudicium inter dominum ⁊ famulum aduenierit, ⁊ per soldada aliquid domino quesierit,

15 Emmendada la i en e.

2 maritata.
3 alio per uno.
6 ad aliquem.

7 illus conueniencias facierunt.
9 poterit, pasabit.

18 captus.
26 facisse.
28 prepositi.

et dominus neget, et dicat: "hoc censum tibi non promisi", opus est ut famulus cum testibus hoc probet, et si probare non poterit ibi iura non adcrit, et si dominus suum famulum / (fol. 5) de domo eiecerit non pariet si testes famulus iude non habuerit, ibi iura non adcrit, et si eiectus famulus fuerit et dominus causam non habuerit / quapropter illum de sua domo eiecit, pariet suam soldadam et protinus abibit, et hoc est quapropter illum potest eicere, per furtum scilicet, uel si pedissecam, / aut nutricem furtiuit, et hoc cum testibus probare debet dominus, et si hoc probare poterit, perdet suam soldadam famulus, et si dominus hoc probare / non poterit, famulus iurabit quod non fecit, et passabit. 10

33. De homine mortuo.

Si homo mortuus censum alicui homini dare debuerit, et / ille qui querit quod sic debeat, illi hoc probare non potuerit, filii quod nesciunt iurabit, quod pater illorum debuisset illi illum censum, et / passabit. 15
Mulier mortui¹⁶ faciet similiter, et si ipse dicit: "hoc tu scis", de ferro torna est ibi. Et si dixerit filio: "pater tuus hoc / censum mihi debet" et filius dicat: "non esse potest quod debuit, sed tibi reddidit", ille [qui] querit censum debet iurare et ferrum leuare, et si potest / se saluare, recuperauit suum censum, et si ipse uoluerit qui ferrum debet 20 leuare, potest ponere hominem ad ferrum leuandum pro se, quia sicut / potest ponere hominem ad ferrum leuandum pro se (sic) quia sicut potest ponere hominem ad faciendum bellum pro se, sic potest ponere hominem ad ferrum leuandum / in iudicio quod conuenit ferrum.

34. De negociatore.

25

Siquis bestiam de romipeta aut de negociatore emerit, et ille auctorem non quesierit, et ibi adsint testes qui iurent, bene erit, sin autem ipsemet iuret quod sic de romipeta cum spera et baculo comparauit, et ua/lebit. De negociatore qui non dat leges similiter. De hominibus prouincie fidanciam salutatis debet accipere, et ad .X. dies auctorem 30 habere, et ad VII. dies alium auctorem habeat, et ad III. es dies alium, et ibi finiat placitum.

35. De commenda.

Siquis mo / ritur et in comenda alius cuiusque hominis filium suum

16 Mortua, corregido mortui.

1 neget.
4 eiecerit, et inde restes famulus non habuerit.
5 quia propter.

7 propter illum quia.
7 ei icere.
8 iuruit.
14 quesit.
18 hoc, per non.

19 quesit.
20 recuperabit.
21 no se rapite, quia sicut...
23 per.
32 firmat.

miserit, si ille qui tenet, iniuriam aut ingenium in sua comenda illi facit, scilicet censi / aut terre, aut aliquam stultam fiduciam contra se aut contra alium faciat facere, quamuis in sua comenda .XX. aut XXX. annos permaneat aut / plus, de quocumque illum ingenuerit, 5 totum debet emendare, et nunquam propter hoc de custodia illius exierit donec dicat, coram testibus:” in uestra / comenda nolo amplius stare”, aut ipse dicat:” nolo ut amplius in mea comenda permaneam”, et hoc dicat coram testibus.

36. De annulo. /

10 Siquis suum annulum aureum cum preciosa petra in pignore miserit aut imprestabit et illum comendabit, si ille qui tenuerit annulum perdit / derit, alium annulum reddet cum una iura quod tantum ualet quantum ille quem impignorauit, atque imprestabit. et commodauit, et passa / uit, et si non uult iurare, inde det illi .C. solidos. Si annulum argen- 15 tum fuerit, non inde .C. solidos dabit, sed quantum ualebit. De lorica et de breo/neras et de elme cum una iura similiter quantum ualet. De ense similiter quemadmodum de annulo aureo.

37. De testimonio.

Si aliquis / fecerit testimonium alii, et ipse concesserit se testi- 20 monium facere, non potest fallere testimonium. Sed si uiderit uel audierit, et non concesserit / se testimonium permanere, non erit testimonium nisi uult. Et si dixerit: “tu fuisti mihi testimonium” et ipse dixerit: “bene potest esse, sed non / meminit”, debet se saluare per una iura, quod non meminit se esse testimonium. Si non uult iurare, 25 faciet testimonium.

38. De coniugio. /

Siquis filium non natum sub legali coniugio habuerit, si unam uineam pater illi, aut unum campum, aut qualibet hereditatem aut dena / rios dederit, postea filius bastardus partem non accipiet, nec cum 30 aliis legalibus fratribus partiet. Tamen si pater hoc non fecerit partem in omnem here / ditatem sicuti unus ex legalibus fratribus habebit, et in hereditate auolorum, et in emptionibus. Sed si pater ad obitum mortis illum denegat, et alii / fratres cum legalibus testibus hoc possunt probare, partem in hereditatem nec in censum potuerit habere.

35 39. De uestimento hominis.

Siquis hominis suum man / tellum aut aliqua sua uestimenta pignora-
rauerit, aut illum per iram despoliauerit .CC.L. solidos. Siquis frumen-

2 ire, per terre.
11 perdidit.
13 pasabit.

14 argenteus.
28 quamlibet.
29 pro ea.

31 fratribus.
35 De uestimento
hominis, falta.

tum quod uadit ad molendinum pignorauerit, / aut farinam que de molendino uenerit, aut panem, aut galetam, que ad uinum uadit aut uenit, reddet hoc quod capit, ⁊ dabit .LX. solidos. /

40. De barba.

Siquis barbam alicuius hominis per iram tirauerit, mille solidos. 5

41. De brachio.

Siquis brachium, aut tibia alicuius hominis frangerit .CC.L. solidos. / pariet.

42. De uicinitate.

De duobus uicinibus qui propter uicinitatem hereditatem querunt 10 quando in uenditione exit, ex uicinitate nisi per parentelam / nichil potest inde queri.

43. De muliere.

Si mulier dat dotem marito aut soluit si firmas dat illud, ualebit, ⁊ aliter non, ⁊ conuenit ut / mulier .XII. annos ⁊ plus habeat, ⁊ firmas 15 inde det quia aliter non ualet.

44. De mantello.

De mantello perduto, cum iura reddat quantum ua / lebat.

45. De ecclesia.

Quicumque sacratam ecclesiam uiolauerit, ⁊ homicidium ibi per- 20 petrauerit .D.CCCC. solidos de ecclesia, ⁊ omicidium ultra, ⁊ si / sacrata non est .LX. solidos, ⁊ omicidium.

46. De sacerdote.

Quicumque presbiterum aut diachonum uerberauerit aut occiderit, pro diachono .DCC. solidos, ⁊ pro / presbitero .DCCCC. solidos de 25 calumpnia.

47. De omicidio.

Quicumque homicidium perpetrauerit, postquam suam querimoniam manifestauerit, qui omicidium / fecerit, annum ⁊ diem unum debet fugere, quia infra annum ⁊ diem unum, parentes mortui nunquam ca- 30 pient directum si ipsi nolunt. Sed postquam / annus unus, ⁊ dies unus transacti erunt, debent per forum directum accipere, ⁊ est directum tale, scilicet iuram dare, uel homicidium facere, quodlibet / istorum

2 uenit.
6 De brachio,
falta.
10 uicinis.

11 non propter.
23 De sacerdoti-
bus.
28 prius quam.

29 fecit.
31 prius quam.

duorum parentibus mortui melius placebit, qui directum debent accipere.

48. De pignore.

Nullus non debet pignorare vicinum suum, / si fidiator suus non
 5 est, et si pignorauerit vicinum suum qui non est fidiator, debet calump-
 niam .XXV. solidos, et reddet pignora. Sed si post / preparat fidanciam,
 ille qui pignoratus est, et aliter non uoluerit accipere, et nox transeat,
 debet .LX. solidos calonie, et pignora reddere, / et angeras tales dare
 quales pertinent ad illa pignora que prandidit. Sed bene poterit pigno-
 10 rare hominem de foris per debito / (fol. 6) aut per fidanciam, aut per
 euaticumque rancuram de illo habuerit, usquequo fidanciam det illi de
 directo, aut usque faciat illi / tantum quantum arcaldus iudicabit. Et
 si euenierit ut non inueniat illi pignus, non laxabit illum partire de se
 usquequo faciat / illi directum secundum iudicium arcaldi, et non ha-
 15 bet in hoc calumpnia. Quia si taliter non erat quando clamans quere-
 ret merinum, ille / de quo clamans erat, aut fugeret aut absconderet
 se, et clamans perderet suum rectum.

49. De cotibus.

Et est forum ut omnes cotos quos / fecerint consilium uille prop-
 20 ter iusticiam de pane, aut de piscibus, aut de carne, aut de quacumque
 causa quod omne consilium interdictum / miserint, ut accipiant ca-
 lumpniam qualiter miserint, et ultra faciant inde iusticiam propter dis-
 tringere qualiter consilium uille placuerit, et omnem / calumpniam
 quod miserint, facient secundum uoluntatem consilii, et omnes cotos
 25 quos fecerint tenere poterint, tantum quantum illi uoluerint, et tollere
 / quando uoluerint, quia sic est forum.

50. De homine uerberato.

Si aliquis uerberauerit aliquem, aut oss illi franget, aut uesti-
 menta alicui tollet, aut / uerba in quibus possunt esse calumpnie di-
 30 xerit, si testes inde dentur, et testimonium faciant, medietas calumpnie
 illius est qui testes dederit, et altera / medietas prepositi uille. Sed si
 testes non dederit, et ad iuram peruenierint et iura redempta sit, ibi cla-
 mans non parciat, quia omnis calump / nia preposito uille erit, et post-
 quam clamatoria facta erit, clamator sine merino condonare non po-
 35 terit, nec merinus iuram condonare / pro aliqua redemptione sine cla-
 matore, et qui iniuriam fecit, debet se submittere in mercede illius cui
 calumpnia fecit.

9	prandidit.	17	suam.	redemptionem sine da-
10	pro.	19	fuerit.	matore.
11	fidancia.	28	os.	37 calumpniam.
12	Arcaldi.	33	per quam.	
15	calumpniam.	35	per aliqua m	

51. De lapide.

Quicumque lapidem per iram iactat et percutit hominem .D. solidos, et si iactat, et usque ad hominem non pertineat .CC.L. solidos et si ultra passat, et hominem non percuciat .D. solidos pariet.

52. De mauro.

5

Si captus mauros alicuius hominis aut bestia hominem percusserit, si negat, cum duobus legitimis / testibus christianis debet probari, et si probari non potest, senior mauri aut bestie quod hoc malum non fecisset debet iurare, et si iurare non uult, / maurum aut bestiam reddat.

53. De domino.

10

Si senior uille dicat: "tu hoc malum fecisti", nulla responsio debet fieri, quia senior est / et quicquid illi placuerit, aut bonum, aut malum dicere poterit, si clamans ibi non adsit, sed ille clamans de manu domini non debet recipi, sed / cla[m]ans pro semetipso debet clamare, et dominus secundum forum amborum debet iudicare.

15

54. De pesquisa.

Nullam pesquisam habemus per forum / contra ullum hominem pro nullo placito, sed testes, aut iura, aut bellum si francus est propter debita de censu de .X. solidos in super.

55. De christiano, et iudeo. /

20

Si aliquis iudeus debet aliquid christiano, et iudeus uult negare, cum testimoniis debet probare, si francus est cum uno franco et uno iudeo, si homo / de foris est, cum uno homine de foris et cum uno iudeo. Et iudeus ad christianus similiter. Et si aduenerit ut christianus habeant cartam, non potest negare iudeo, / quia carta facta de rabbi ua- 25 let quantum testes contra iudeos, sed opus est iudeo ut monstret ad illum qui cartam tenet quomodo paccavit eum cum / testibus, et si non potest probare, iuret ille qui querit quod non fuit paccatus, et paget illum, et si moritur iudeus, filii iudei debent facere quemadmodum pater suus debet facere hoc qui suprascriptum est si cartam habet 30 christianus. Sed si christianus moritur, et filii sui censum demandauerint, et cartam inde / habuerint, opus est ut iudeus monstret quomodo paccavit eum ad suum patrem, et si non poterit probare cum testibus, iurabit filius qui cartam habet quod non iuit / pagatus de illo censu sui patris, et pagavit. Sed si christianus contra iudeum plaitum habet, 35

6 captivus.
12 quidquid.
23 si] est homo de
foris, [cum.

24 Christianum.
24 habeat.
27 pagavit.
28 pagatus.

30 suis debebat.
32 quando pagavit.
33 suam.
35 pagabit.

aut de censu, uel batetura, aut de nulla causa, si non habue/rit car-
tam aut testes, cum una iura se debet saluare iudeo, ⁊ passabit, ⁊ chris-
tianus cum una iura contra iudeum, ⁊ passabit similiter si non habet
tes/tes.

5

56. De esperinno.

Si aliquis esperinno furauerit, pectauerit .C. solidos seniori espe-
rinno, ⁊ si clamum exit inde, pectabit .LX. solidos calumpnie, ⁊ si / mu-
tatus fuerit, de unaquaque muta .C. solidos pariet. De falcone ⁊ de
accipitre similiter.

10

57. De gallina.

Quicumque gallinam, aut anserem, / aut anetam furauerit se
tercium debet furtum reddere, ⁊ LX. solidos parie, ⁊ qui anem cantan-
tem de gaiola furauerit .LX. solidos pariet.

58. De columbo. /

15 Quicumque columbum de columbario in laqueo caperit, de unoquo-
que quinque solidos dabit, ⁊ si de columbario furauerit, furtum se ter-
cium reddet, ⁊ LX. / solidos pariet.

59. De lesda.

In die iouis non capiantur lesde, nisi de hoc quod cum roa mensu-
20 rantur; ⁊ burgenses, per totam septimanam uendent se/dentem in
domum suam, ⁊ non dabunt lesdam, nisi in die mercurii ex ora nona
usque in die iouis, usquequo sit nox; quicumque ad forum uenerit non
debet / esse pignoratius nisi sit debitor aut fidancia, ⁊ aliquis homo de
foris non mittat arma in foro, nisi sit transgressor, ⁊ si miserit, om-
25 mittet arma, / ⁊ non dabit caloniam.

60. De canibus.

Quicumque leporarium aut alan furauerit, .C. solidos pariet ⁊ de
calumpnia .LX. solidos, ⁊ qui podencum fura /uerit, se tercium red-
det, ⁊ .LX. solidos ad regem pariet. De gozi qui domum custodit qui-
30 quumque furauerit aut occiderit, se tercium reddet, ⁊ dabit .LX. / soli-
dos calumpnie.

1	batadura.	11	anserem.	21	lesdam]. Et [in
5	esperinno.	11	anetam.	die.	
6	esperinno.	12	anem falta.	24	ei [si.
6	pectabit.	17	⁊ LX solidos	24	ommutet.
6	esperinno.	pariet, falta.		27	leporarium.
7	damnum, por	18	lesda.	27	alanum.
clamum.		20	segetem in	29	goiz.
8	muta.		suam domum.		

61. De hominibus de foris.

Homines de foris non debent unum deferre in uillam causa reponendi, et si affert unum perdet, et ille in cuius domo manserit. / LX. solidos calumpnia dabit, et medietas erit senioris uille, et altera medietas consilii uille.

5

62. De sermonibus turpis.

Isti sunt sermones in quibus sunt calumpnie, scilicet / latro probatus, traditor detectus, os fetidum, nomen casteie, sed si ille qui dixerit negare uoluerit, et alius poterit probare cum legalibus testibus, pro unius istis uerbis / .CC.L. solidos calumpnie, et si non habet testes, 10 iurabit ille quod non dixit, et passabit. Sed si manifestauerit et dixerit quia propter iram dixit et non propter hoc ut hoc / sciam in te, iurabit sic, et dabitur calumpnia .VI. solidos, et VI. denariis, et VI. meailas, et passabit.

¹⁷ Et omnes homines de foris ex ora nona diei / (fol. 7) mercurii, 15 usque ad noctem diei iouis, ex omni segete quacumque ad roam mensurauerint, emenda dare debent peditibus / de alcaiat de castello.

63. De franco et nauarro.

De iudicio si est inter francos et nauarros de omne pleito quod habebant / nauarri cum francis, cum testibus debent probare unus ad 20 alium, pro uno nauarro et uno franco, et francus non debet esse de uillis de / foris, set de ciuitate aut de burgo regis, et nauarrus debet esse de Lizagorria citra, aut de ponto Archeta citra, aut de / Pampilonia citra, aut de ponto Sancti Martini citra, et debet habere suum focum et suam mensam. Sed si testes unus contra alterum non / habuerint, de 25 toto pleito cum una iura erint liberi.

64. De bestia quadrupedis.

Nullus homo bestiam quadrupedis / sine firmes emat. Si auctor qui exit de bestia sit francus, contra francum donet autorem, et auctor sit francus, et dicat: "nunquam / fuit tua", probabit cum duobus francis, et 30 habebit suam bestiam, et si auctor est nauarrus et dicat: "nunquam fuit tua", ille qui querit probabit cum uno franco et altero nauarro, et francus contra illum similiter.

¹⁷ La inicial está en tinta roja, pero no lleva título, ni espacio para él.

6 De turpis sermonibus.
9 potest.
10 uniuersis, *por*
unius.
12 quod.

16 quancumque.
17 emendam.
19 habeant.
20 Francis.
21 aliud.
23 Pampilona.

26 plaito.
27 quadrupedis.
30 Francis, [et ha-
beht.
32 querit, *falta*.

65. De domo.

Si aliquis uendiderit suam domum / aut suam hereditatem, ⁊ debuerit aliquod censum alicui, ille cui censum debetur, bene poterit sigillare ad comparatorem, usque / faciat illi suum censum dare, aut fi-
 5 danciam de directo dare.

66. De testibus.

Si aliquis de testibus fidanciam dederit per censum aut per uer-
 berationem alicui, si ad diem placiti testes dare non poterit, propter
 hoc non debet dare calumpniam. Sed si / iusticia dicat: "tu censum
 10 cepisti, aut tibi conuentum est censum, quapropter rex perdidit suam
 calumpniam", debet se saluare per unam / iuram, quod censum non
 sibi conuentum, neque accepit, quare rex perdidisset suam calumpniam,
 ⁊ erit liber. Set si calumpniauerit / hereditatem, ⁊ testes non poterit
 dare uel calumpniam uincere, regi .LX. solidos debet calumpnie.

15

67. De iudicio arcaldi.

Postquam / iudicium de arcaldo datum fuerit, ⁊ ipse iudicabit iuram
 aut testes dare ad diem nominatum, est forum placitandi / usque ad
 terciam. ⁊ qui iudicium non compleuerit usque ad terciam erit uictus.
 uel si aliquis illorum usque ad terciam ad placitum non uenerit, erit
 20 uictus.

68. De burgensibus.

Si unus burgensis alteri burgensi suum censum negauerit, ⁊ cum
 / testibus probare poterit, suum censum reddet illi, ⁊ quinque solidos
 calumpnie dabit. Ex quibus medietas erit illius qui testes dederit, / ⁊
 25 altera medietas iusticie. Sed si negauerit ⁊ ad iuram uenerit, qui negat
 ⁊ suam iuram redimit, tantum quantum suam iuram / redimit, tan-
 tum calumpnie iusticie dabit, ex sexaginta solidos infra. Set si capitale
 est plus quam sexaginta (sic) solidos, reddet / capitale, ⁊ .LX. solidos
 calumpnie regi, ⁊ non plus.

69. De foro.

Foro ut omnes uadant in oste sicut suprascriptum est, / sed multe
 occasiones superueniunt quibus non possunt ire in oste sicut sunt in-
 firmitates, uel si mulier iacet in partu, / uel si uicinus non est in hac
 patria, uel si uicinus est in alia uilla de Nauarra ⁊ non audit preconium

2 aliquem.
 3 cui] census.
 8 aliqui.
 10 conuentus.
 10 census.
 11 pro una iura.

11 census non est
 sibi conuentus.
 13 Sed si calup-
 niam erit [heredita-
 tem.
 16 arcalde.

18 non, falta.
 31 est] scilicet
 [multe.
 32 siunt.
 34 alia, falta.
 34 preconum.

de oste, uel si pater suus, / uel mater, uel uxor, iacent ad obitum mortis, per nullam aliam causam non debet remanere quod non uadat in ostem uel mittat / suum pedonem, uel habeat amorem de iusticiis de uilla. Et si non habet ullam occasionem de istis, ⁊ non exierit nec miserit / in ostem, pectet caloniam .LX. solidos.

5

70. De alio foro.

Forum est quod nullus uicinus accipia loger de suo uicino per ullum / iudicium quod habeant inter se, exceptis iusticiis de uilla, quia rex perdidit inde suum directum, ⁊ uilla perdit suum forum, / ⁊ pauper homo perdit suum iudicium, ⁊ si potest probari uicinus quod accepit loger 10 de suo uicino per ullum iudicium, debet caloniam regi. LX. solidos.

(Pol. 8).

Hic suprascriptum forum uel donatium dono uobis ⁊ concedo a confirmo omnibus hominibus de Estella tam maioribus quam minoris tam futuris quam presentibus, ⁊ filiis hac filiabus uestris, sine uestre 15 generationi, ⁊ omni uestre posteritati, uel uestris successoribus qui / in Estella populauerint, quod habeatis illum saluum ⁊ ingenuum, liberum ⁊ francum per infinita secula seculorum amen Salua / mea fidelitate ⁊ de omni mea posteritate, per omnia secula seculorum.

Signum regis (signo) Sancii Nauarre.

20

Facta carta in mense Aprilis in Estella, sub era. M. CC. II.

Regnante me Dei gratia rege, in Pampilona, in Estella, in Logroino ⁊ in Tutela. Episcopo Sancio in Pam/pilona¹⁸. Comitte Vela in Alaua. Rodric Martinez in Marainon. Petro Roiz in Estella, ⁊ sub ipso / alcaiat in illo castelo: Gil de Leorin. Arcald Petrus Guilelmus. Prebost 25 Julian. Saion Peire Guilom de / Lerraga. Sancius Remirez in Legin ⁊ in Sangossa ⁊ in Funes. Semen de Auar in Roncal ⁊ in Saralaz. Sanz / Ezcherra in sancta Maria de Iussua ⁊ in Cabaros. Martin de Lecht in Petraalta. Semen Azenariz in Tafailia. / Aznar de Rada in Falces ⁊ in Balterra. Petro de Arazuri in Lerraga, in Tutela ⁊ in Lo- 30 groino.

Ego Exssiminus scriba iussu domini mei regis. Sancii. hanc cartam scripsi, ⁊ de manu mea hoc signum. ✠. feci.

18 La existencia de este obispo, rechazada por Yanguas, la tengo comprobada por diversos documentos originales, así como la de un sucesor suyo —Pedro Compostelano— tampoco citado por los historiadores.

10 perdidit.	23 Episcopus Sancier.	28 Scannaria de iusua.
10 uicino.	23 in este, por Comitte.	29 Azenaire [in.
10 accipiat.	24 Rodric, por Rodric.	30 Daracuri.
14 minoribus.	27 Senior de Aybar.	32 Ego Exssiminus scriba..., falta.
15 ac.	27 Sarasaz.	
16 generationis.		
17 ingenuum.		
20 Signum regis Sancii Navarre, falta.		

FUERO DE ESTELLA

Siglo XIII.

[I]n dei nomine. Hec est Carta auctoritatis ⁊ confirmationis quam ego Theobaldus dei / gratia Rex Nauarre, Campanie ⁊ Brie, Comes Palatinus, facio uobis omnibus hominibus / de Stella, tam maioribus, quam minoribus presentibus ⁊ futuris. Placet mihi libenti animo ⁊ spontanea uoluntate ⁊ propter ser / uicium quod mihi fecistis ⁊ facitis cotidie, quod ego dono ⁊ concedo uobis ⁊ successoribus uestris illos bonos ioros quos / Sancius Rex, cui requies sit, dedit antecessoribus uestris quando populauit Stellam. Et sunt tales. In primis hoc dedit illis, / quod non iuissent in ost, nisi cum pane trium dierum, ⁊ hoc esset per nomen de lit campal, aut nisi Rex esset circumdatus / de inimicis suis. Et si dominus domus illuc ire noluisset, misisset pro se unum pedonem armatum. Et si unum istorum non / fecisset, dedisset de calonia .LX. solidos. Et in quocumque loco comparassent uel adquisiuisent, in Stella uel extra Stellam, / hereditatem uel censum alicuius hominis, uel sibi data fuissent, habuissent eam liberam ⁊ quietam sine aliquo impedimento. Et / posquam uno anno ⁊ una die tenuissent illam hereditatem ⁊ illud censum sine mala uoce, quicumque eis illam heredi / tatem uel censum impedire uel auferre uoluisset, dedisset Regi .LX. solidos, ⁊ insuper confirmasset eis hereditatem uel / censum. Et quantum in uno die potuissent ire ⁊ in alio redire, habuissent semper pascua ⁊ montes ⁊ aquas in / omnibus locis, sicuti homines qui sunt in circuitu Stelle habent in suis terminis. Et quod non fecissent duellum cum hominibus / de ioris pro nulla causa, sed dedissent testes inuicem unum nauarrum ⁊ unum francum. Et quod faneus sit uicinus Stelle. / Et talis quod non teneatur dare alicui dominio pectam nomine villanie saluo in censu, ⁊ nauarrus debet esse citra Liça / gorriam, uel citra pontem de Arqueta, uel citra pontem sancti Martini de Viss¹⁹, ⁊ debet habere ignem suum ⁊ mensam / suam, sed si testes non habuissent dedissent unam iuram. Et quod nullus fuisset captus dando fidanciam de dreit, uel / de suo pede. Et si aliquis illorum cum aliqua femina, excepta maritata, fecisset

19 Hay una raspadura y parece que puso primero Vns: San Martín de Unx, villa en el partido judicial de Tafalla (?). En San Martín de Unx no hay puente ni ha podido haberlo. En Estella hubo en el siglo XII un puente llamado de San Martín (Xepes, *Cron. San Benito*, III, apéndice escrit. XXI) que corresponde al actual del Azucarero. Entre Aramendia y Muneta hubo un poblado con el nombre de San Martín, ya desaparecido (Dicc. Geog. hist. de la R. A. II., t. II, pág. 299.) Finalmente hay lugar de San Martín en el mismo partido de Estella, Ayuntamiento de Amescoa Baja. Véase el cap. 66 de este fuero y los caps. 19 y 63 del fuero 1164.

fornicationem uoluntate mulieris, non / habuisset caloniam. Et si fuisset causa quod eam forciasset, pariasset eam, uel accepisset in uxorem, ⁊ hoc est pa / riare. Si mulier non est digna ut sit uxor illius, debet ille qui forciauit eam, dare illi talem maritum, unde / fuisset honorata ante quam habuisset eam secundum prouidentiam arcaldi ⁊ iuratorum Stelle. Si uero noluerit dare talem / maritum, accipiat eam in uxorem, ⁊ si non uoluerit facere unam de istis duabus causis: mittat suum corpus in manibus pa / rentum mulieris ad uoluntatem illorum. Si autem ille qui forciauit non est dignus ut habeat eam uxorem, debet illi dare / talem maritum, unde fuisset honorata ante quam habuisset eam, secundum prouidentiam arcaldi ⁊ juratorum Stelle, sicut / suprascriptum est. Et si non uoluerit, uel non potuerit hoc facere, mittat suum corpus in manibus parentum mulieris ad uo / luntatem illorum. Et si mulier forciata se clamasset prima, uel .II. uel .III. die, approbasset hoc per ueridicos testes / Stelle. Et si mulier potuerit probare, faciat ille qui forciauit eam, directum supra- scriptum, ⁊ reddat Regi .LX. solidos. / Post tres dies transactes: nichil ei ualuisse²⁰.

[Et] si aliquis illorum iratus contra uicinum suum arma traxisset, lanceam, spadam, maçam, uel cultrum: pariasset mille solidos, uel / didisset pugnum. Et si unus occidisset alium, pariasset .D. solidos. ⁊ si unus alium cum pugno percussisset, uel ad capil / los apprehendisset, pariasset .LX. solidos. Et si in terram iactasset, pariasset .CC.L. solidos. Et si aliquis in domo uicini / sui intrasset uel pignora traxisset per uim, pariasset .XX.V. solidos domino domus, sed si fidaça fuerit, bene debet pigno/rare sicut est forum. Et quod prepositus Regis non accepisset caloniam de aliquo homine de Stella nisi per lau- damentum de .VI. bonis / uicinis de Stella. Et nullus ex omnibus ho- minibus de Stella fuisset ad iudicium in aliquo loco nisi in Stella. Et si homo / de Stella fuerit inuentus foras in aliquo loco, ⁊ aliquis homo de foris habuerit rancuram de illo, ueniat cum eo ad Stel / lam ⁊ ac- cipiat dreitum ad forum Stelle, quia non debet recipere iudicium de arcaldis de foris²⁰ (fol. 2).

[E]t si aliquis falsam mensuram, uel pesum, uel cubitum, uel cordam, tenuisset, pariasset Regi .LX. solidos. Et quod / nullus homo possit esse liber contra francos de Stella, uel contra iudeos de ali- quo debito. Et quod ullus / nauarrus uel presbiter de foras non pos- sit populare in Stella sine uoluntate Regis, ⁊ arcaldi, ⁊ prepositi, ⁊ juratorum Stelle. / Et ulli homines de foras ex quo intra Stellam in- trauerint per malivolenciam aliquam uel propter homicidium quod unus habeat contra alterum, / non se debent percutere, ⁊ ulla arma unus con- tra alterum non debet trahere ⁊ si hoc faciunt, si homines uille uerbe- rauerint aut occiderint / eos, propter hoc non dabunt calumpniam.

²⁰ Espacio en blanco para la rúbrica e inicial del capítulo.

1. [De domo.]

[S]iquis introierit aliquam domum per uim ⁊²¹, trahit inde aliquam rem, debet / dare domino domus, si dominus posset illum constringere pro semetipso .XX.V. solidos. Tamen si pro semetipso non posset illum constringere, ⁊ fecerit / inde clamum domino uille, medietas caloniae erit sua ⁊ alia medietas domini uille.

2. [De cisso.]

[S]i aliquis tenuerit / domum ad censum ⁊ noluerit paccare censum ad terminum, dominus domus faciet talem pignoram, qualem ipse uoluerit facere in illa / domo, ⁊ si noluerit, claudet portas aut iactabit eas, ⁊ si ille qui domum tenuerit ad censum noluerit exire de illa do / mo ammonitus a domino domus, ideo non laxabit pro eo dominus claudere portas domus, ⁊ porte non claudentur propter aliud, nisi / tantummodo propter censum. Similiter de uinea ⁊ de campis. Et sciendum est, quod si transacto anno ⁊ una die, ille qui debet persolvere / censum, non persoluisse censum domino hereditatis, dominus hereditatis intrabit hereditatem suam ⁊ faciet ex ea suam propriam no / luntatem.

3. [De orto.]

[D]e orto ubi portas habuerit, aut de uinea si portas habuerit de calonia .XX.V. solidos domino vi / nee aut orti si per semetipsum potest illum constringere, sed si per semetipsum non potest illum constringere, medietas calumpnie erit / domini uille, ⁊ altera medietas illius cuius uinea erit aut ortus, ⁊ istam calumpniam dabit ille qui per uim in uinea aut in / orto intrauerit, ⁊ hoc quod per uim rapuit reddet domino, ⁊ si quis uineam aut ortum ubi porte non fuerint per uim intrauerit .V. solidos / domino vinee aut orti dabit, ⁊ hoc quod rapuit reddet.

4. [De molendino.]

[S]iquis intrauerit molendinum per uim de calo / nia .XX.V. solidos molendinam, autem Regis .LX. solidos.

5. [De orto et uinea.]

[T]amen si aliquis furatus fuerit in domo aut in orto, / atque in uinea, habet ibi de calonia si potest probari .LX. solidos domino uille, ⁊ latro debet reddere furtum triplicatum domino domus, / aut orti, aut vinee, ⁊ amicituras scilicet .III. solidos.

21 Corregido entre líneas, uel.

6. [De arbore incisso.]

[S]iquis sciderit arborem uicini sui per uim, de orto aut de / uinea clausa, de calonia .XX.V. solidos, ⁊ debet tornare similem arborem in eodem loco, ⁊ debet reddere fructum uniuscuiusque anni quem / arbor cisa deferebat domino arboris, donec arbor sit nutrita ⁊ portet fructum. Si in uinea plana arborem sciderit aut in / campo .V. solidos, ⁊ faciat iam dictas conueniencias. Et siquis sarmentum, aut racemum, aut vimen in aliena hereditate uicini / sui sciderit de primo sarmento, ⁊ de primo racemo, ⁊ de primo vimine, dabit domino hereditatis .V. solidos de calonia, ⁊ / de omnibus aliis de uno quoque .XII. denarios. Et si aliquis colligit caules de die in orto sine clausura, dabit de calonia .V. / solidos, ⁊ reddat hoc quod accepit, ⁊ si clausus fuerit .XX.V. solidos domino hereditatis de calonia, ⁊ si non potest probare cum testibus, / debet iurare ille qui negat, ⁊ erit solutus. Si custos uinearum aut camporum uiderit aliquem intrantem in uineam, aut pascentem / campos, custos probabit ei cum sua iura ⁊ alius dabit totam caloniam. Et est sciendum quod tale est calonia, quam si equus, uel / equa, aut roncinus, mulus, uel mula, asinus, uel asina, taurus, bos, uel euaca, porcus, uel porca, unaquaque istarum bestiarum / dabit domino hereditatis de calonia .VI. denarios, ⁊ emendabit totum dampnum. Aries, uel ouis, ircus, uel capra, unaquaque istarum bestiarum / dabit de calonia .III. denarios, ⁊ emendabit totum dampnum domino hereditatis. Si custos uinee fuerit uerberatus de die, si non / potuerit probare per testes, accipiat iuram de illo, de quo fecerit querelam. Si uero de nocte fuerit uerberatus, leuabit ferrum ille / de quo facta fuerit querela, ⁊ si non fuerit crematus, pectabit Regi custos uinee .LX. solidos.

7. [De domo.]

[S]iquis uicinus / Stelle intrauerit de nocte in aliquam domum postquam porte domus erunt clause, ⁊ ignis erit extinctus ⁊ homines iacuerint, ⁊ / dominus domus aut aliquis sue familie audierint illum ⁊ uoluerint illum capere, ⁊ ipse qui intrauit domum se uoluerit defendere, aut fugere, ⁊ in defensione illa erit mortuus, non debent inde homicidium dare; tamen si capiant illum uiuum, non debent illum interficere postea. Sed dominus domus potest illum facere redimere, si uiuus fuerit captus, ⁊ redemptio illa erit sua / tota, sed reddere debet hominem baiulo domni uille. Et dominus domus potest illum dimittere, si non accipit ab eo redemptionem, / (fol. 3) ⁊ propter hoc non habet dominus uille caloniam super dominum domus, tamen si dimiserit illum ⁊ postea latro fecerit inde clamum de cap / cione illa, dominus domus debet illi respondere. Et si aliquis ex parentibus interfecti dicet illi qui hominem interfecit: "tu occidisti / parentem meum alio modo

et non in domo tua"; interfector debet iurare, et saluare se per ferrum, quod sic interfecit illum nocte in / domo sua, et non per aliam maliuolenciam, neque per aliam inimiciciam, et exierit inde sanus, et illesus a ferro, parentes debent, / et ille non debet homicidium dare, sed possunt facere bellum si ambobus placet, sed hoc non est forum.

8. [De peregrino.]

[S]iquis peregrinus aut negociator hospitatus fuerit in aliqua domo et perdidit ibi suam auere, et dixerit hospiti suo, aut uxori, / aut filiis, uel filiabus, seruis, uel ancillis: "tu habuisti meam pecuniam et eres latro inde et conscius", si responderit: "non", debet iurare, et saluare se per bellum, et si est uictus, reddet furtum triplatum domino, cuius erit pecunia, et dabit Regi .LX. solidos / pro furto, et .LX. solidos pro bello, et de istis .XX. solidos erunt merini, et alii .XX. solidos arcaldi, et alii .XX. solidos domini / ville, tamen si non est uictus de bello, peregrinus aut negociator persoluent illos .LX. solidos domino ville. Similiter si ille qui hospi / tatus fuerit, furatus fuerit peccuniam domino domus, debet respondere per suprascriptum iudicium. Et si forte ille qui criminatus fuerit non ha / bebuit tantam peccuniam quanta erit illa pro qua erit criminatus, et fuerit uictus in bello, debet se reddere manifeste pro latrone, cum / toto mobili suo et cum tota hereditate sua, cum una iura quod plus non habet.

9. [De pignore.]

[S]iquis miserit domum suam / aut suam hereditatem in pignus usque ad unum statutum terminum, et ille qui mittit domum aut hereditatem suam in pignus, facit conueni / enciam cum alio, quod si non redimit illam domum, aut illam hereditatem ad illum statutum terminum sit sua et quod possit facere ex illa / domo aut ex illa hereditate suam propriam uoluntatem, nisi habuerit bonas fidancias de illa conuenientia, non ualebit illa domus / illi, neque illa hereditas. Et si aliquis mittit suam hereditatem in pignus sine termino, ille qui mittit in pignus suam hereditatem, non / redimet illam hereditatem nisi quando uoluerit, et hoc erit in uoluntate illius qui misit hereditatem in pignus, et non in uoluntate illius qui / tenet in pignus hereditatem. Et si quis mittit suam hereditatem in pignus alicui, et ad terminum statutum, et non dabit inde ei fidancias salue / tatis, ille qui mittit in pignus illam hereditatem non redimet illam si non uult, sed si dat illi fidancias saluetatis de illa heredita / te, et dat sibi similiter fidancias ut reddat ei accomodatam pecuniam ad statutum terminum, ille qui misit hereditatem in pignus redimet / illam hereditatem si uult ille qui tenet hereditatem in pignus, si terminus est transactus.

10. [De prestito.]

[S]iquis accomodauerit alicui pecuniam suam, scilicet .XX. aut .XXX. aureos, pro .XL. aureos, et ad terminum statutum, et insuper facit conuenientiam cum eo / quod si ad illum statutum terminum non persoluisset ei illos .XL. aureos, quod sint .LX. uel .LXX. et dat inde fidancias de / hoc suprascripto, debitor dabit omnes aureos accomodatori, si ipse uult eos capere.

11. [De marito.]

[S]i maritus moritur mulieri, et habet ex ea filios, et postea uult ducere alium maritum, illa mulier debet sortiri cum / filiis et filiabus suis quicquid lucrata fuerit pecuniam et hereditatem cum suo primo marito per medietatem, sed si mulier habebat aliquam hereditatem de patrimonio suo, aut ex aliquo alio modo ante quam nuberet marito, de hoc nichil dabit filiis / uel filiabus suis, et si contingit quod accipiat duos maritos, aut tres, et de omnibus habebit filios, et filii interim non / petunt matri partem patrum suorum, et postea adhuc ducit alium maritum, et tunc ueniunt filii et petunt matri sue partem, / mater det unicuique filiorum suorum partem de omni hoc quod lucrata fuerit cum patribus suis, et de alia causa non. Et si filii / sunt parue etatis aut magne et nolunt sortiri cum matre sua, mater non potest illos constringere, et si filii uolunt sortiri / bene possunt matrem constringere cum iusticia regis. Et si filii sunt parui et non sunt etatis .XII. annorum, et pater eorum ad / obitum suum fecit cabeçalarios, illi cabeçalarii possunt sortiri cum matre uice filiorum, et dare fermes si uolunt, et / possunt etiam uendere et in pignus mittere hereditatem ad opus filiorum, et habebit ratitudinem, et cabeçalarii possunt constringere / matrem pro filiis et mater non potest constringere cabeçalarios. Et si forte contingit quod mater sorciatur uel non sorciatur cum / filiis uel filiabus suis et uult facere de hoc quod illi pertinet aliquod donatium marito suo, aut cuilibet alii homini / (fol. 4) excepto adultero, illud donatium habebit ratitudinem si dat ei fermes. Et si uenit ad obitum mortis et facit ei dona / tium de hoc quod illi pertinet, non sunt ibi fermes necessarii, sed solummodo cabeçalarii, et cabeçalarii non debent iurare, / sed debent dicere Deo et suis animabus: "nos audiuimus et uidimus hoc donatium facere". Sed sciendum est quod si mulier habens / uirum suum legitimum stans in sua salute corporali uel ad obitum mortis uellet dare aliquid de mobili uel de hereditate, illi adultero cum quo ipsa facit adulterium, hoc nullomodo possit facere, et si forte fecisset non ualeat illud donatium adultero, siue / habeat inde fermes siue non. Et si non sunt ibi cabeçalarii, et est ibi capellanus parrochie, ualebit, dicendo tamen sicut cabeçalarius, et si contingit quod mulier aut homo sint subito grauiter districtus et non sint ibi homines neque capellanus, si sunt

ibi / due mulieres honeste, illarum testimonium ualebit quemadmodum cabeçallariorum. Et si aliquis moritur in heremo loco, ⁊ erit / ibi unus homo fidelis aut una fidele femina, testimonium illius ualebit quemadmodum cabeçalariorum. Et si maritus facit / donatium sine consensu mulieris de hoc quod pertinet mulieri, non ualebit, sed si facit donatium de hoc quod sibi pertinet, / ualebit. Et si mulier audit facere donatium ⁊ est in illo loco ⁊ tacet se, si non auctorizat, donatium non ualebit, ⁊ si mulier uiuit ⁊ maritus moritur, quamuis sint ibi filii, quantum mulier uoluerit stare in uiduitate, erit domina ⁊ / potentissima totius hereditatis, sed ratione uiduitatis non tenebit mobile, sed diuidat mobile cum filiis uel filiabus suis, aut / cum priuignis, uel cum omnibus illis cum quibus mobile de iure debet diuidere. Et si mulier habet priuignos, ⁊ illi priuigni non / sunt sortiti cum patre, nec habent partem matris sue, illi priuigni habebunt suam partem in tota hereditate ⁊ in toto mo / bili matris illorum quod lucrata est cum patre illorum antequam duxisset istam aliam uxorem; sed in parte patris, quantum mulier uoluerit / permanere in uiduitate, illi priuigni non habebunt partem in illa hereditate, sed habebunt partem totius mobilis; ⁊ ipsa manens / in uiduitate, non poterit uendere nec in pignus mittere partem hereditatis priuignorum, sed hoc quod pertinet filiis uel filiabus / suis potest uendere ⁊ in pignus mittere si sibi necesse fuerit, ⁊ necessitas illa sit manifesta parentibus, uel uicinis, ⁊ etiam necessitate famis filios suos uendere potest. Si filius permanebit paruus ⁊ postea perueniet ad perfectam etatem, / scilicet ad etatem .XII. annorum, ⁊ petet matri sue partem hereditatis, ⁊ mobilis patris sui, de hoc quod erit in presenti habe / bit partem in parte patris, ⁊ si filius dixerit matri: "plus habetis ⁊ possidetis de bonis patris mei", ⁊ mater dicit: "non", filius / potest habere unam iuram a matre sua, ⁊ si cabeçalarii nolunt sortiri ⁊ auus sortitur pro suis nepotibus, ⁊ dat fidancias / et accipit filiis concedentibus, ualebit ⁊ habebit ratitudinem. Et quando sorcientur, filii debent sortiri, ⁊ pater ⁊ mater debent / eligere, in omnibus hereditatibus. Et si aliquis uoluerit conducere hereditatem filiorum, ⁊ mater uoluerit eam retinere pro eodem precio mater / habeat eam dando fidanciam de precio.

12. [De homine mortuo.]

[S]iquis moritur ⁊ non facit testamentum ad horam mortis, ⁊ remanebunt filii parui, ⁊ / mater ducit alium maritum, parentes filiorum possunt sortiri ⁊ cognoscere partem patris filiorum ⁊ dare firmes ⁊ accipere, ⁊ / si mater uoluerit tenere filios suos cum hereditate sua ⁊ mobili, si mater uoluerit dare tantundem precium, quantum quilibet alius, mater / debet dare bonas fidancias parentibus filiorum, quod quando filii peruenerint ad perfectam etatem, mater reddat filiis suis predictam hereditatem ⁊ mobile cum supradicto precio. Et si interim filii moriren-

tur²², totam hereditatem suam ⁊ mobile cum supradicto precio de / bent recuperare parentes filiorum a quibus hereditas ⁊ mobile uenit. Et si filii faciunt donatiuum antequam perueniant ad etatem / .XIIcim. annorum, non habebit ratitudinem.

13. [De hereditate auorum.]

[S]iquis habet hereditatem ex parte auorum suorum potest ex ea / facere suam propriam uoluntatem, sicut ex patrimonio suo.

14. [De fidancia.]

[S]iquis miserit aliquem hominem fidanciam, ⁊ dixerit illi fidan / cie: "si dampnum uobis euenerit de ista fidançaria, ego assigno uobis talem domum aut talem hereditatem quod habeatis tenenciam super eam", / oportet quod nominet circumstantes letanias illius domus, aut illius hereditatis, ⁊ ualeat hoc tantum fidancie, ac si fidantia in propria per / sona iuisset ad illam domum aut ad illam hereditatem, ⁊ si fidancia habebit de hoc testes, ille alius non poterit illam domum / aut illam hereditatem alii in pignus mittere, donec ista fidantia liberetur, ⁊ si alius alius acceperit in pignus illam hereditatem, / nichil ualebit ei, ⁊ si primus qui missus fuit fidantia non habuerit de hoc testes, nichil ei ualebit. Sed si secundus habuerit testes, / (fol. 5) illi testes perhibeant testimonium sicut ius est, ⁊ tenebit suam tenenciam, ⁊ insuper ille qui dicit se habere tenenciam, iuret quod habet / tenenciam in illa domo aut in illa hereditate sine cuberta ⁊ sine fraude, ⁊ habeat suam tenenciam.

15. [De locatione.]

[S]iquis conduxerit / domum alicuius boni hominis uille, si dominus illius domus uoluerit se mutare in illa domo, ille qui conduxerit domum exeat statim / de domo, ⁊ reddat domino domus precium secundum quantitatem temporis quo steterit in illa domo, sed si ita est quod dominus istius domus qui eicit / istum hominem de domo sua, antequam sit annus transactus conduxit istam domum alicui alii, uel ipse dominus non remanet in eadem / domo, dominus domus persoluat illi homini quem eicit de domo sua fraudulenter, integre precium illius domus quam in uilla con / duxerit. Sed si cellarium conduxerit, aut domum in qua tenet paleam, aut orreum, aut aliqua uasa, ista non relinquet usque ad suam ter / minum. Tamen si ille qui domum conduxerit uult ire in Iherusalem, uel in aliam patriam, aut in aliam uillam, causa stationis, det pre / cium domino domus de quanto steterit in domo, ⁊ non plus, si uicinus est, sed si uicinus non est, det totum precium. Sed si

22 Escrito morarentur y corregido.

uicinus uult se / transferre per villam in alio loco, aut ducit aliquam in uxorem ⁊ uult se transferre ad domum uxoris sue, ideo nichilominus habebit totum / precium dominus domus.

16. [De uidua.]

[V]idua faciat totam uicinitatem excepto exercitu.

17. [De populatore.]

[Q]icumque uoluerit populare / in Stella ⁊ esse uicinus Stelle, hoc faciat cum consensu ⁊ uoluntate prepositi ⁊ arcaldi ⁊ iuratorum Stelle, ⁊ si domum conduxerit, / in primo anno sit immunis ab omni uicinitate facienda, sed ex illo anno in antea, faciat plenariam uicinitatem tanquam uicinus, ⁊ / habeant eum pro uicino sicut alios uicinos.

18. [De domo.]

[S]iquis fuerit hospitatus in aliqua domo ⁊ ueniet aliquis qui habeat querelam / de illo ⁊ dicet domino domus: "iste hospes uester debet mihi tantam pecuniam, uel facit mihi iniuriam, ex parte Regis uos moneo, ⁊ / uobis sigillum Regis ostendo, ut hospitem uestrum mihi ad ius secundum prouidentiam arcaldi ducatis, ⁊ quousque hoc faciat, nichil de rebus suis / eum de domo uestra extrahere permitatis", ideo dominus domus ei non tenebitur respondere, sed qui querelam habet de hospite suo insidietur ei / extra limen, ⁊ si eum extra limen capere potuerit, eum secure capiat.

19. [De latrone.]

[S]i latro aut raptor fuerit hospitatus / in aliqua domo ⁊ ueniet aliquis cum preposito ad illam domum qui habet querimoniam de illo, ⁊ ostendit illum latronem, aut illum / raptorem oculo ad oculum, dominus domus debet illum latronem. aut illum raptorem derelinquere, nisi ille latro uel raptor conquerenti fidan / ciam de iure dederit, sed qui primo latronem uel raptorem furti uel rapinae accusauerit, de his duobus criminibus ei tantummodo / respondebit, ⁊ si de istis duobus criminibus se saluare poterit, nunquam ei nec alii pro alia causa respondebit, ⁊ ille qui eum acu / sauerit debet eum in domo sua immunem reportare.

20. [De debitore.]

[D]ebitor si negat, cum duobus legalibus testibus potest / sibi probari [⁊] cum iura illius qui dat testes ⁊ cum iura unius testis, ⁊ ille qui iuram debet accipere, debet eligere inter testes quem duorum / uoluerit ad iurandum, sed si ibi fuerint .VI. testes, nullus eorum debet iurare,

sed ille qui debet pecuniam recipere debet iurare ⁊ / testes debent dicere: "nos dicimus deo ⁊ nostris animabus, quod ita uerum est". Similiter de pignore ⁊ de fidantia. De .Xcem. solidos. / aut minus, testis nunquam iurabit, sed solummodo ille qui dat testes iurabit. Inter francos uicinos Stelle est duellum pro debito / mille solidorum in supra, ⁊ bellatores debent esse francus uicini Stelle. Vnus francus uicinus ad alium pro debito .Xcem. solidorum, ⁊ infra, / dabit iuratorem francum Stelle qui habeat .XV. annos aut plus. Infançones francis similiter, ⁊ franci infançonibus similiter, sed franci ⁊ infançones dabunt rustico ⁊ iudeo pro debito decem solidorum ⁊ infra, iuratorem qui habeat .XV. annos aut plus. Et iudeus ⁊ rusticus / propria manu iurabit ex .XII. denariis in supra. Et rusticus iurabit caput compatriis sui, ⁊ iudeus secundum orientem ex .XII. denariis / ⁊ infra, sed francus aut infançon ex .XII. denariis ⁊ infra, omnibus hominibus dabit iuratorem qui iurabit caput sui compatriis aut sui patrini.

21. [De fidancia.]

[P]ostquam aliquis pignora uerit suam fidanciam non reddantur ei pignora nisi per eandem fidançariam, / ⁊ si debitor reddiderit pignora illi fidancie, fidancia non erit libera donec pecunia detur illi cui debetur. Sed si ille qui pig / nora tenebat facit querelam, ⁊ dicat: "ista pignora sunt mihi furata uel ui subtracta", ille in quo inuenit illa pignora / debet dare auctorem uicinum Stelle unde habuit illa pignora, ⁊ si talem auctorem dare non poterit, det Regi de calonia. / LX. solidos, ⁊ conquerenti sua pignora, sed si talem auctorem dare poterit, scilicet uicinum Stelle, sit liber ⁊ absolutus de calonia, sed si iste / auctor poterit probare quod ab illo qui habet querelam habuit pacifice illa pignora, sit immunis a calonia, sed si hoc probare non poterit, / (fol. 6) det Regi de calonia .LX. solidos ⁊ conquerenti sua pignora.

22. [De adulterio.]

[S]i aliquis uicinus Stelle capit aliquem hominem de / nocte uel de die facientem adulterium cum uxore sua, si maritus interficit ambos non est ibi calonia, ⁊ propter hoc parentes / uxoris, siue adulteri, non debent insidiari ei pro inimico. Et si aliquis uicinus Stelle capit uxorem uicini sui de die uel / de nocte facientem adulterium cum aliquo uicino Stelle, ⁊ poterit hoc probare per testes, mulier det de calonia Regi .LX. / solidos ⁊ adulter similiter .LX. solidos, ⁊ insuper uestes, ⁊ sint ille uestes illius uicini qui cepit illos in adulterio.

23. [De fidancia.]

[S]iquis uicinus Stelle fuerit fidancia alicui alii uicino Stelle, ⁊ ista fidancia non habebit suum auctorem in termino statuto, ⁊ uult in /

trare in causam, et facit, et concedit se firmiter debitorem pecunie, et talem debitorem, quod si in termino statuto non persoluisset ei debitam / pecuniam, illa pecunia sit duplata, si ista fidancia dederit de hoc bonam fidanciam illi cui pecunia debetur, duplatam donet ei pe / cuniam si eam accipere uoluerit. Et si quis uicinus Stelle faciet fidanciam aliquem vicinum Stelle, et ille qui fecit eum fidanciam non uult eum / redimere post terminum transactum, et erit pro illa fidancia pignornatus et faciet hoc scire auctori, et auctor nolet eum redimere, faci / at inde testes, et persoluat illam pecuniam illi cui debetur, et postea recuperabit eam in duplo, et sciendum est quod quando persoluet istam / pecuniam debet ostendere uicinis Stelle qualiter sua pignora sunt pignorata ubi iacent et eosdem uicinos facere testes. Et si / aliquis uicinus Stelle fecerit aliquem vicinum Stelle fidanciam, et pro illa fidancia ponetur in carcere Regis, non est ibi colonia. Et si fidancia / habet hereditatem in uilla, uel in termino uille, non debent illum ponere in carcere, neque in uinculis ferreis, sed debet mitti in palacio Regis, et esse / ibi sine alia prisone, et si forte exierit de illo palacio sine mandamento prepositi, det de colonia Regi .LX. solidos et redeat unde / exiuit, et prepositus non debet dare ei licenciam sine uoluntate illius cui pecunia debetur, sed si non habet hereditatem in uilla uel in termino uille / mittant eum in carcerem, aut det fidanciam quod non fugiat inde, et ille qui pecuniam debet accipere, debet dare ei quamdiu erit in carcere una / quaque die obolatam panis. Et si non dat ei panem, de tribus diebus in antea eiciet eum prepositus de carcere, aut de Palacio Regis, sed si / fidancia mittit suum auctorem in carcerem non dabit illi panem, et quamuis non det ei panem, ideo prepositus non debet eum dimittere sine li/cencia illius qui eum captiuauit. Siquis uicinus Stelle pignorabit fidantie sue fructum uincarum suarum aut agrorum, aut loguerum do/inorum suarum, aut hereditatum, tantum dampnum quantum euenerit illi fidantie ex illa fidancia, et poterit probare cum testibus uicinis Stelle, / totum dampnum emendabit illi suus auctor. Et si auctor erit in Iherusalem, aut captus a sarracenis, uel a malis xpianis, fidancia habebit spacium per annum et diem, et si interim ueniebat auctor, persoluat ipse aut fidancia illi cui debetur. Et / si auctor ibat Romam, aut sanctum Iacobum, aut petebat alium locum sanctitatis, habeat spacium per .VI. menses, et si interim ueniebat, / auctor, aut fidancia persoluat pecuniam illi cui debetur. Et si debitor est in uilla, aut in regno Regis, non dabit ei spacium decem / dierum, neque unius diei si sibi non placet. Et si contingerit quod debitor sit in uilla et terminus erit transactus, et dicet fidantie sue / ille qui pecunia debetur: "persolue mihi pecuniam meam, uel fac mihi persolui", et postea fugiet debitor in alienam terram, et fidancia queret / spacium, non dabitur illi. Sed si dicit: "da mihi spacium et queram illum", iurante fidantia qui querit spacium quod illo sciente non est in / regione nostra, habebit spacium contra orientem .X. dies, et simi-

*liter contra occidentem .X. dies, tamen cum sua iura, ⁊ contra meri /
dicm similiter .X. dies, tamen cum sua iura, ⁊ amplius non habebit spa-
cium. Et si alicui fidantie per suum iudicium aut per aliud / pignorabit
aliquis suum equum, aut roncinum, aut equam aut mulum, aut mulam,
omnibus diebus ⁊ noctibus quibus predictae bestie erunt / in pignus, da-
bit de engueris illi fidantie ille qui misit eum in fidancia .XVIII.
denariis, per unaquaque die ⁊ nocte, pro unaquaque istarum / bes-
tiarum, ⁊ pro equo, ⁊ roncino, ⁊ pro mulo, ⁊ pro mula, pro unaquaque
istarum bestiarum dabit .C. solidos de captali domino bestie, si ita
/ sit quod contingat predictas bestias mori dum sunt pignorate, pro
equa .I^a. solidos de captali, si ita sit quod contingat eam mori, /
dum est pignorata, pro asino, ⁊ asina, det .VIII. denariis de engue-
ris, .L. solidos de captali, si moriantur ut supradictum est. / Por-
ci non habent engueras sed quantum ualebunt. Si oues alicuius fidantie
erunt pignorate, auctor suus debet reddere ei caseum, ⁊ lanam, si
non fuerint tonse, ⁊ stercus, ⁊ etiam si tanto tempore stabunt in pignus
debet reddere sue fidantie oues cum filiis suis. / (fol. 7) Si aliquis ui-
cinus Stelle tenet fidanciam vicinum Stelle bene potest intrare in domo
sue fidantie, siue sit domus propria siue sit conduc / ta, causa pigno-
randi, sed si fiança potest ostendere suam bestiam uiuam extra limen
illi qui tenet cum fidanciam, non debet intra do / mum causa pignorandi
intrare. Et sciendum est quod iste sunt bestie pignorandi: equus, ronci-
nus, equa, mulus, ⁊ mula, asinus, ⁊ asina. Oues .X. aut plus, ⁊ non mi-
nus, ⁊ porci .V. aut plus, ⁊ non minus, ⁊ unusquisque istorum porcorum
habeat unum aut plus, set / si fidancia habet bestias uiuas in sua domo,
cues, ⁊ porcos, non debet recipere pro pignoribus. Et si fidancia su-
pradictas bestias / ad suam portam non monstrauerit, in domum sue
fidantie bene poterit intrare causa pignorandi, ⁊ debet suas bestias
pignorare, ⁊ si / bestias in domo non inuenit debet pignorare alia pi-
gnora, scilicet draps, ⁊ roba, ⁊ in tanta quantitate in prima uice quod /
ualeat duplum sue pecunie. Sed ropam sui lecti pignorare non debet,
neque uestes sue mulieris neque uestes suas, ⁊ post / prima pignora,
de tercio in tercio die potest pignorare, ⁊ talia pignora que ualeant
suam pecuniam aut minus, sed si alia pig / nora non inuenit in domo,
debet pignorare portas domus, ⁊ per forum .X. diebus debet illas por-
tas tenere. Et postea debet / accipere totam hereditatem suam, ⁊ debet
ostendere illi fidantie sigillum Regis ne intret in aliqua suarum heredi-
tatum causa colendi / uel causa fructus colligendi, ⁊ si forte fidancia
sigillum Regis transgreditur, det Regi de calonia .LX^a. solidos, ⁊
suo auctori reddat / in uoce pignoris omnes fructus integre quos ex
illis hereditatibus interdictis collegit, ⁊ debet tenere illam hereditatem
.X. diebus, / ⁊ transactis illis decem diebus, debet ipsum eicere de domo
sua, ⁊ debet ei ostendere sigillum Regis, quod ipse ⁊ tota familia sua /
exeant de domo, ⁊ omnes illi qui stabunt in domibus predictae fidantie,
⁊ quod non intrent in illas domos ab illo die in antea quo / usque sibi*

totam pecuniam persoluat, uel persolui faciat, ⁊ si forte transgredietur sigillum Regis, det Regi de calonia .LX^a. solidos, ⁊ / exeant de domibus, ⁊ debet istas domos .X. diebus tenere, ⁊ transactis illis .X. diebus debet ei ostendere sigillum Regis quod reddat / se captiuum in domo prepositi, uel in palacio Regis, ⁊ quod non exeat inde sine licentia prepositi, ⁊ si forte transgredietur sigillum Regis, / uel exiret inde sine licentia prepositi, det de calonia Regi .LX^a. solidos, ⁊ reddeat ad domum prepositi uel ad palacium Regis unde / exiuit, ⁊ auctor qui captiuauit eum debet dare illi fidancie quamdiu erit in captiuitate obolatam panis ad manducandum, ⁊ medium / carapiti aque ad bibendum in unaquaque die. Et si illa fidancia pignora monstrare noluerit antequam portas pignoret, postquam / portas pignorauerit non accipiet alia pignora nisi hereditatem suam, ⁊ postea corpus suum, quia non accipiet alia pignora si ille / qui pignora debet accipere non uult. Sed si inuenit bestias uel bestiam sue fidancie extra domum, bene potest eas pignorare, ⁊ / quamcumque bestiam pignorauerit, non reddet eam pro alia bestia nisi uoluerit. Quicumque magnas bestias pignorabit dominus bestie potest ei / dare ad manducandum in tribus primis diebus ⁊ non amplius, si ille qui eam pignorauit non uult. Sed postquam ille qui bestias pignorauit / ⁊ eas ad ieiunandum deputauerit, tali modo debet tenere ut possint se cubare ⁊ leuare. Sarracenus habet eundem forum quem habet mag / na bestia, sed postquam oues, aut capras, aut porcos pignorauerit, dominus eorum non poterit eis dare ad manducandum nisi uoluerit qui / eas pignorauit. Et quanauctor uoluerit primitus pignorare suam fidanciam, uxor illius fidancie bene potest defendere pignora in .I^a. uice, / nec est ibi calonia sed tunc auctor debet uocare aliquos uicinos, ⁊ testes eosdem facere, quod defensione uxoris, sue fidancie, dimittit in hac uice / illa pignora, ⁊ ex illa die in antea nec ipsa nec aliquis alius defendat pignora, ⁊ si hoc fecisset det Regi de calonia .LX^a. / solidos.

24. [De usurario.]

[U]surarius non debet pignora anguerare, ⁊ si pignora anguerauerit, perdet lucrum aut emendabit pig / nora, ⁊ si pignora emendabit, dabit lucrum ille cuius erunt pignora. Et ex his duabus causis erit in uoluntate illius / cuius erunt pignora, ⁊ non erit ibi calonia. Et si usurarius pignora que tenebat ad usuram, uel pignora fidancie usure, / sciderit uel minuet, emendabit tantum quantum ualebunt minus pignora, ⁊ insuper perdet lucrum, ⁊ si preposito querelam fecerit, da / bit usurarius Regi .LX^a. solidos de calonia si sibi probatum fuerit. Et si aliquis uicinus Stelle erit fidancia alicuius vicini, / (fol. 8) si illa fidancia habuerit bestias uiuas, aut alia pignora, aut hereditatem, non debent illam bestiam quam ipse uel filius suus equitat pig / norare, neque per frenum neque per capistrum capere, ⁊ si hoc faceret, det Regi de calonia .X. solidos, ⁊ reddat fidancie suam bestiam. /

25. [De abonitione.]

[H]oc est forum qualiter debet abonire uicinus suam fidanciam quam pignorauit, quia ita est, quod nullus debet abonire suam / fidanciam, usquequo fidancia persoluat ei suum debitum. Sed quando fidancia reddet aut faciet reddi suum censum, ille qui recipit censum, debet / dare fidanciam illi fidancie quam pignorauit ut aboniscat ⁊ quod sit manifestus de omni hoc quod pignorauit, ⁊ debet abonire, / ⁊ si dixerit ille qui abonimentum debet accipere: "non occidisti sicut est forum de pignore", ille qui debet abonire, debet iurare, ⁊ quando iura / bit debet tenere pedes supra coria, aut supra pignora si talia sunt, ⁊ iurabit quod sic occidit uel tenuit pignora sicut est forum de / pignore, ⁊ alius pro quo fuit pignoratus, ille qui est fidancia, debet totum emendare ⁊ redere illi fidancie sicut est forum, tamen si ille qui pecuniam / receperit abonire noluerit, emendabit illi fidancie totum hoc, quod ille qui misit eum fidanciam debebat ei emendare.

26. [De hostalage.]

[E]qus, equa, roneinus, mulus, aut mula, asinus, uel asina, de hostalage .I. denarium, ⁊ sella si ualet minus de .V. solidos sit hospitis, / sed si ualet plus de .V. solidos redimat sellam pro .XII. denariis ille qui uendidit bestiam. De draps de lana, ⁊ de fustanis de unaquaque / peça .I. denarium, ⁊ cordam ⁊ sarpilleram, tamen si trossellum uendetur ligatum det de hostalage hospiti .V. solidos aut hospes retineat me / dietatem illius trosselli, ⁊ si retinuerit non habeat illos .V. solidos. De penis conillorum de unaquaque pena .I. denarium. De panno sirico / de unoquoque .I. denarium. Vnaquaque cembelina .I. denarium. De unaquaque dozana martrinarum, ⁊ fuinarum, ⁊ murilegorum, ⁊ uulpium. ⁊ genetarum, / ⁊ agninarum .I. denarium. Conillorum centum .I. denarium. Auartonorum, centum .I. denarium ⁊ leporum, centum .I. denarium. Coriorum tanaz, aut haben / cium pilos, de uno corio .I. denarium ⁊ de .V. coriis .I. denarium sed si erunt .VI. aut .VII. aut .VIII. aut .VIII. aut .X., II. denariis. / De centum cubitis traporum lini .I. denarium ⁊ si fuerit trossellum ligatum .XII. denariis, ⁊ cordam, sed si hospes uult retinere medietatem, / retineat, sed non habeat hostalage. De trossello draporum de partanai .XII. denariis, ⁊ de sarpillera si est de lino, ⁊ cordam, uel / retineat medietatem trosselli, ⁊ si retinet, non habeat hostalage. De centum cubitis marfegarum .I. denarium. De unaquaque doz / zena moltoninarum .I. denarium. De unaquaque dozana boquinarum .I. denarium. De unaquaque dozana cordoanorum, ⁊ godeinecinorum .II. denariis. / De omnibus rebus que uenduntur ad pesum, de quolibet quintallo unam libram. De piscibus, ⁊ de carnibus non detur hostalagium. De / unaquaque dozana aceri, meaila.

27. [De emptione hereditatis.]

[S]iquis uicinus Stelle emit hereditatem alicuius ⁊ habet fidancias saluetatis / de illa emptione, ⁊ duos idoneos testes qui sint scripti in illa carta, si ille qui uendit hereditatem calumpniabit illam hereditatem, / aut queret, illi qui eam emit, si emptor potest probare cum duobus idoneis testibus quod de illo emit illam hereditatem, ⁊ poterit probare cum / testibus idoneis, quod uenditor tenuit se pro paccato de pecunia illius uenditionis, emptor cum uno teste debet iurare quod sic emit, / ualebit ei, ⁊ uenditor qui calumpniavit hereditatem det Regi de calonia .LX^a. solidos, ⁊ insuper debet dare illi qui emit hereditatem, / bonas firmes pro se ⁊ pro posteris suis quod nunquam habeat querelam de illa hereditate, ⁊ si forte contingit quod emptor hereditatis perdat / cartam sue emptionis aut combusta sit in igne, aut sit ab aqua corrupta, aut sit sibi furata, aut ui subtracta, emptor hereditatis / debet dare testes de illa emptione sicut suprascriptum est, ⁊ oportet quod alter testium uel utraque, habeat tantam hereditatem aut tantum de mo / bili, quantum ualet illa hereditas pro qua ipsi perhibent testimonium.

28. [De falso testimonio.]

[S]iquis exhibit aut perhibebit falsum testimonium, / ⁊ ille alius contra quem perhibuit falsum testimonium potest probare isti cum idoneis testibus, quod falsum testimonium perhibuit, emendabit ei / quicquid per suum falsum testimonium perdidit, ⁊ quia falsum testimonium perhibuit, corpus sit in arbitrio Regis. Sed si cum testibus non potest sibi / probari, per duellum se potest saluare, ⁊ si contingit quod sit uictus in bello, emendabit sicut suprascriptum est. Sed si forte potest duellum / (fol. 9) uincere, ille qui accusabat eum, det Regi de calonia .D. solidos, ⁊ sit homicida illius quem accusauit ⁊ omnium parentum suorum. Sed si in / primo uel in secundo anno non accusauerit illum, deinde nunquam ei respondebit, nec etiam ipse illum accusare audebit, ⁊ si faceret, det / Regi de calonia .CC.L. solidos.

29. [De presbitero.]

[P]resbiter si cum muliere coniugata fuerit captus, cum uno presbitero ⁊ uno fideli / laico debet probari, ⁊ presbiter sit in arbitrio Regis; similiter si inuentur cum alia muliere.

30. [De pignore.]

[S]i monachi aut clerici debent / dare censum alicui homini uicino Stelle, aut mittunt ei aliquam rem in pignus, aut faciunt cum eo ali-

quam conuenientiam, aut mittunt / ei aliquam hereditatem in pignus, si laicus potest probare cum duobus testibus laicis, ualebit ei.

31. [De hereditate.]

[S]iquis vicinus Stelle tenet / hereditatem alicuius monasterii ad censum, ⁊ monachi illius monasterii, aut canonici, aut clerici, aut heremite, uoluerit ei auferre / illam hereditatem, si ille qui tenet hereditatem habet inde cartam, tenens cartam in manu iurabit, quod illi dederit ei illam hereditatem ad / censum, ⁊ quod illam cartam sibi fecerunt, ⁊ ualebit ei.

32. [De vicinitate.]

[N]ullus vicinus Stelle debet ducere aliquem nauarrum causi/dicum ad causam ratione causandi, sed causa rogacionis bene potest eum adducere, sed pro causidico non recipietur, ⁊ si contingat quod duo vicini / Stelle debeant duellum facere, nauarrus de foris non recipietur ad uigilandum neque duellum faciendum. Et si illum auferre noluerit, / iuret quod non fecit eum uenire ratione causandi, sed si iurare nollet, aut expellere illum causidicum nauarrum, sit uictus de causa, / secundum prouidentiam arcaldi ⁊ prepositi, ⁊ sex honorum hominum Stelle.

33. [De domino et famulo.]

[H]oc est forum inter dominum ⁊ famulum. / Si iudium inter dominum ⁊ famulum aduenerit, ⁊ famulus domino aliquid pro solidata quereat, ⁊ dominus dicat: "istum censum tibi non promisi", opus / est ut famulus cum testibus hoc probet, ⁊ si probare non potest, a domino iuram non habebit. Et si dominus famulum suum de domo eicit, si / famulus testes non habet, nec habebit iuram a domino nec solidatam. Sed si famulus fuerit eiectus de domo, ⁊ dominus iustam causam non habet qua / debeat illum de domo eicere, si famulus testes inde habet, dominus dabit ei solidatam suam, ⁊ potest recedere immunis, sed si dominus eicit / famulum de domo habendo iustam causam ⁊ hoc probare potest, famulus eiectus nichil de sua solidata habebit, ⁊ siquid ex illa solidata accepit, domino integre reddat. Et sciendum est quod iste sunt cause quibus potest dominus eicere famulum de domo, scilicet pro furto, / uel si uiciant pedissecam aut nutricem, uel si uocat dominum latronem prouatum, aut proditorem, aut deiectum, aut habentem os fetens, uel / nomine castelle, si aliquam istarum causarum poterit dominus probare contra famulum, perdat famulus solidatam ⁊ det caloniam Regi sicut est / forum, sed si dominus probare non poterit, iuret famulus quod non fecit neque dixit hoc, ⁊ sit immunis.

34. [De homine mortuo.]

[S]i homo / mortuus debebat dare pecuniam alicui homini, si ille qui querit pecuniam non potest probare quod ita debebat ei illam pecuniam ille / homo mortuus, filii hominis mortui iurent quod ipsi nesciunt quod pater eorum debebat ei illam pecuniam, ⁊ sint immunes. Pro matre / mortua faciant filii similiter. Et si filii hominis mortui dicunt illi qui querit pecuniam: "bene potest esse quod pater noster debebat uobis istam / pecuniam, sed ipse persoluit uobis eam", opus est quod hoc probent, ⁊ si probare poterint sint immunes, sed si probare non poterint, iuret / ille qui querit pecuniam quod pater eorum non persoluit ei illam pecuniam, ⁊ filii reddant ei integre pecuniam.

35. [De mercatore.]

[S]iquis emit bestiam alicuius peregrini qui non sit de regno Nauarre aut bestiam alicuius mercatoris qui non sit de regno Nauarre, / si habet duos testes, cum iura sua ⁊ cum iura unius testis, habebit suam bestiam ⁊ ualebit ei, sed si testes non habet, iuret quod sic emit / illam bestiam de peregrino gerente speram ⁊ baculum aut de mercatore, ⁊ ualebit ei. De hominibus autem provincie quicumque emerit bestiam, / firmes saluetatis accipiat, ⁊ ad .X. dies debet habere auctorem, ⁊ ad .VII. dies alium auctorem, ⁊ ad .III. dies alium auctorem, ⁊ ibi finat / causa. Et est sciendum quod ille qui exit auctor, non potest esse auctor nisi det fidanciam quod det auctorem, bestia tamen existente in presenti.

36. [De comanda.]

[S]iquis moritur ⁊ in comanda alicuius hominis filium suum miserit, si ille qui tenet illum puerum in comanda sua faciat ei ali / quam iniuriam uel decipit ipsum in aliquo, scilicet quod faciat sibi dari aliquem censum, uel aliquam terram, aut mittat ipsam fidanciam ad opus / sui aut ad opus alicuius alterius, quamuis in sua comanda .XX. aut .XXX. annis permaneat aut plus, in quocumque ipsum deceperit ei debet / plenarie emendare, ⁊ propter hoc de custodia illius boni hominis non debet exire donec dicat coram testibus: "nolo esse de cetero in uestra / comanda nec in uestra custodia", aut ipse dicat: "nolo ut amplius in mea comanda aut in mea custodia permaneat", ⁊ hoc similiter dicat / (fol. 10) coram testibus.

37. [De anulo.]

[S]iquis mittit anulum suum aureum cum gemma in pignus alicui, aut accomodat, aut in custodia committit, / si ille qui recepit anulum in pignus, aut accomodat, aut commissum, ipsum perdidit, reddat ei

alium anulum cum gemma cum iura sua quod tantum ualet quantum ualebat ille quem recepit in pignus, aut accomodatum, aut commissum, et ualebit ei, sed si iurare / nollet, det domino anuli .C. solidos, et sit immunis. Et si quis suam lorica[m], aut suas braoneras, aut suum elmum, aut suum ensem, mittit / in pignus alicui, aut accomodat, aut committit, si aliquod istorum perdidit, reddat ei aliam lorica[m], aut alias braoneras, aut alium elmum, aut alium ensem, cum sua iura tamca[m] quod tantum ualet quantum ualebat illa lorica quam perdidit, similiter de braoneris, et de elmo, et / de ense, sed si iurare nollet, reddat ei pro unoquoque istorum .C. solidos, et sit immunis. De anulo argentei reddat ei quantum ualet.

38. [De testimonio.]

[S]i quis uicinus Stelle faciet testem, alium suum uicinum, et se semel testem concesserit, non potest ei debegare tes / timonium, sed si uidet uel audit et non concedit se ei esse testem, non erit ei testis nisi uult; sed si ille alius dicit: "tu fuisti michi / testis", et ipse dicit: "hanc potest esse sed non recolo", debet se saluare cum sua iura, quod non recolit se esse suum testem, et erit immunis, / sed si iurare non uult perhibeat testimonium.

39. [De coniugio.]

[S]i quis habet filium natum in fornicatione, si pater suus dederit ei unam / uineam, aut unum campum, aut aliquam hereditatem, aut aliquos denarios, postea iste filius sic genitus non sorcietur in aliquo, cum / suis alijs legitimis fratribus, sed si pater in testamento suo non assignat illi filio sic genito aliquam hereditatem aut aliquos denarios, habeat / de bonis patris sui .XX. solidos, tantum et nichil aliud plus; et si pater moreretur²³ sine testamento habeat similiter de bonis patris sui .XX. solidos, / tantum et nichil aliud plus. Sed si quis habet forte filium uel filiam in adulterio genitum uel genitam, penitus nichil habeant de bonis patris sui / et matris, neque de mobili neque de hereditate, et si forte pater, aut mater fecisset aliquod donatium filio sic genito uel filie / sic genite non ualeat eis neque de mobili neque de hereditate, quamuis habeant de illo donatio bonas fermes.

40. [De uestimento hominis.]

[S]i quis uicinus Stelle pignorat suo uicino mantellum aut aliquam suarum uestium, aut expoliat illum cum ira, det Regi .CC. L. solidos / de calonia, et reddat pignora.

23 Parece se comenzó a corregir la *e* y poner *moriatur*.

41. [De tritico.]

[S]iquis pignorat *triticum* quod ferunt ad molendinum, uel *farinam* quam ferunt de / molendino, aut panem, aut uas quod uadit ad uinum aut uenit, reddat hoc quod accepit, ⁊ det Regi de calonia .LX. solidos /

42. [De barba.]

[S]iquis cum ira trahit aliquem uicinum per *barbam*, det Regi, de calonia .M. solidos.

43. [De brachio.]

[S]iquis per iram frangit / *brachium*, aut *tibiam*, alicui uicino, det de calonia Regi .CC. L. solidos.

44. [De uicinitate.]

[S]iquis uicinus Stelle uendit uel uult / uendere suam *hereditatem* nullus uicinus possit querere illam *hereditatem* ratione uicinitatis uel *ratione consanguinitatis*.

45. [De muliere.]

[S]i mulier facit aliquod *donatum* suo marito, uel soluit ei aliquod *debitum*, oportet quod mulier *habeat* .XII. annos aut plus, ⁊ in / super quod det ei bonas *fermes*, quia aliter non ualeret.

46. [De mantello.]

[S]iquis mittit in *pignus* mantellum suum alicui, aut accome / dat, aut committit, ille qui recepit mantellum in *pignus*, aut *acomodatum* aut *commisum*, si eum perdiderit, reddat ei alium mantellum / cum sua iura quod tantum ualet, ⁊ si iurare nollet, persoluat domino .C. solidos pro mantello.

47. [De ecclesia.]

[Q]icumque ecclesiam / *sacratam* uiolauerit ⁊ in ea *homicidium* perpetrauerit .DCCC. solidos pro uiolamento ecclesie, ⁊ *homicidium* ultra, ⁊ si *sacrata* non est, / LX. solidos ⁊ *homicidium*.

48. [De sacerdotibus.]

[Q]icumque *presbiterum* aut *diachonum* uerberauerit aut occiderit, pro *presbitero* .DCCC. / solidos de calonia, ⁊ pro *diachono* .DCC. solidos de calonia.

49. [De homicidio.]

[S]iquis uicinus interficit suum uicinum, ille qui est homicida / exeat de uilla per annum unum ⁊ diem unam, ⁊ transacto anno ⁊ die, qui interfecit hominem cum consilio ⁊ defensione prepositi ueniat / ad uillam, ⁊ compleat forum proximiori parentum interfeciti, ⁊ forum est tale: iuret ei in ecclesia sancti Petri super altare sancti Iacobi super sacra / Euangelia²⁴ quod non interfecit parentem suum, ⁊ hoc facto ille qui iuram recipit, pura mente ⁊ corde pacifico det ei osculum pacis, / ab illa die in antea pro interfectione illius hominis, ipse uel aliquis aliorum parentum ei aliquod malum facere non presumat.

50. [De pignore.]

[N]ullus uicinus debet pignurare suum uicinum si sua fidancia non est, ⁊ si pignorat uicinum suum qui fidancia non est, debet de / calonia .XX.V. solidos, ⁊ debet reddere pignora. Sed si uicinus pignoratus preparat fidanciam super pignoribus suis, ⁊ alter non uult eam / accipere, ⁊ nox transeat, debet de calonia .LX. solidos, ⁊ pignora reddere, ⁊ insuper angueras pertinentes illis pignoribus que / (fol. 11) pignoraui. Sed hominem de foris bene potest pignurare si est debitor suus aut fidancia sua, aut pro quacumque querela de ipso habeat, donec / fidanciam det ei de iure complendo, aut donec compleat ei quantum arcaldus iudicabit. Et si contingat quod non inueniat ei alia pignora / non permittet eum a se recedere usquequo satisfaciat ei secundum prudentiam arcaldi ⁊ in hoc non est calonia, quia si ita non esset, quando que/relosus quereret prepositum uille, ille de quo habet querelam fugeret aut se absconderet, ⁊ querelosus perderet suum ius.

51. [De cotibus.]

[F]orum est ut omnes coti quos statuerit consilium uille propter iusticiam de pane, teneantur, aut de piscibus, ⁊ pro quacumque causa consilium interdictum / miserit, ut accipiant calumpniam, ⁊ ultra etiam inde faciant iusticiam, ⁊ hoc quamdiu consilio uille placuerit, ⁊ omnem calumpniam quam con / silium mittere uoluerint mittent secundum uoluntatem consilii, ⁊ iusticiam similiter secundum uoluntatem consilii, ⁊ est sciendum quod omnes cotos quos / consilium fecerit, possunt eos quamdiu uoluerint obseruare, ⁊ quam cito uoluerint renocare, quia sic est forum.

52. [De homine verberato.]

[S]i aliquis uerberat uicinum, aut frangit ei os, aut aufert ei uestimenta sua, aut facit ei aliquam iniuriam, aut dicit ei / aliqua uer-

24 Escrito: euuglia.

ba in quibus potest esse calumpnia, si testes inde habuerit et testimonium perhibeant, medietas illius calumpnie erit illius qui dabit / testes, et alia medietas prepositi uille. Sed si testes dare non poterit, et ille qui negat ad iuram ducatur et redimit suam iuram, ibi / querelosus non sorciatur, quia tota calumpnia erit prepositi uille, et postquam querela facta sit, querelosus sine preposito non potest iuram di / mittere, nec prepositus sine quereloso iuram potest dimittere pro aliqua redemptione, et postquam satisfactionem recepit ille qui conquerebatur, in signum / pacis det osculum illi de quo querelam fecit.

53. [De lapide.]

[S]iquis eicit lapidem cum ira et percutit suum uicinum, det de calonia .D. solidos / et si lapis eiectus non peruenit usque ad hominem, det de calonia .CC.L. solidos, et si lapis transit ultra, quamuis hominem non percuciat, / det de calonia .D. solidos.

54. [De sarraceno.]

[S]i sarracenus aut bestia alicuius uicini percuttit aliquem uicinum, si dominus sarraceni, / aut bestie, negat, sibi debet probari cum duobus testibus uicinis christianis, et si ei probari non potest, dominus sarraceni aut bestie iuret quod sar / racenus suus aut bestia sua non percussit hominem, et si iurare non uult, reddat sarracenum aut bestiam.

55. [De domino.]

[S]i dominus / uille dicat alicui uicino Stelle: "tu fecisti hoc malum", uicinus non debet respondere domino si querelosus non est presens, quia dominus est, et potest / dicere quicquid sibi placuerit siue bene siue male, sed querelosus debet conqueri domino uille, et dominus uille debet ei exhibere iusticiam siue ius, secundum / prouidenciam arcaldi, prout est forum.

56. [De pesquisa.]

[V]icini Stelle nullam habent pesquisam per forum contra aliquem hominem pro aliqua causa, sed testes / debent dare aut iuram, aut bellum si francus est pro debito mille solidorum, aut plus.

57. [De christiano et iudeo.]

[S]i aliquis iudeus debet aliquid / christiano uicino Stelle, et iudeus uult negare, cum duobus testibus debet ei probare, scilicet cum christiano uicino Stelle, et cum uno iudeo, et iudeus / christiano similiter, sed si iudeus debet aliquid homini de foris, ille homo de foris proba-

bit iudeo cum uno christiano ⁊ uno iudeo, iudeus homini de foris, / cum uno christiano ⁊ uno iudeo similiter. Et si forte christianus habet cartam de rabi, iudeus non potest christiano negare suam pecuniam, quia tantum uolet christiano / carta de rabi contra iudeum quantum si haberet testes contra eum, sed si iudeus dicit christiano: "iam persolui tibi tuam pecuniam", necesse est iudeo quod probet / cum testibus quomodo persoluit christiano suam pecuniam, ⁊ si probare non potest, iuret christianus qui cartam de rabi tenet, quod iudeus non persoluit ei suam / pecuniam, ⁊ reddat iudeus totam suam pecuniam christiano. Sed si forte contingit quod iudeus moriatur, filii iudei debent facere quemadmodum pater / suus ius suprascriptum, si ita est quod cartam de rabi habeat christianus. Sed si christianus moritur ⁊ filii sui petunt iudeo pecuniam quam debebat patri / suo ⁊ cartam de rabi teneret, ⁊ iudeus dicit se persoluisse illam pecuniam suo patri, opus est quod hoc probet cum testibus, prout est / forum, ⁊ si probare non poterit, iuret filius qui cartam tenet quod pater suus non fuit paccatus de illa pecunia, ⁊ persoluat iudeus filio totam / pecuniam. Sed si christianus habet aliquam causam cum iudeo pro aliqua pecunia, aut pro aliqua uerberatione, aut pro quacumque causa, si christianus non / (fol. 12) habet cartam aut testes, iudeus cum sua iura se saluabit, ⁊ erit immunis, ⁊ christianus similiter cum sua iura se saluabit contra iudeum, si iudeus testes / non habet.

58. [De gauillano.]

[S]i aliquis furauit gauillanum, det domino gauillani si probari potest .C. solidos, ⁊ si conqueritur dominus gauillani preposito, det / de calonia .LX. solidos, ⁊ si mutatus fuerit pro unaquaque muda persoluat .C. solidos. De falcone ⁊ de accipitre similiter.

59. [De gallina.]

[Q]uicumque furabitur gal / linam, aut anserem, aut anetam, debet reddere pro una gallina tres gallinas, ⁊ pro uno anserc tres anseres, ⁊ pro una aneta tres anetas, ⁊ / .LX. solidos de calonia, si querela inde exit, ⁊ qui furabitur de gabia auem cantantem, si querela inde exit .LX. solidos de calonia.

60. [De columba.]

[Q]uicumque columbam de columbario in laqueo aut in reti, capiet, aut in gluto, pro unaquaque columba dabit domino columbarum si probare potest .V. / solidos de calonia, ⁊ qui columbas de columbario furabitur, reddet pro unaquaque columba tres, ⁊ .LX. solidos Regi si querela inde exit.

61. [De mercato.]

[Q]vicumque ad mercatum ueniet non debet esse pignoralus nisi sit debitor aut fidancia. Et aliquis homo de foris non mittat arma in mercato, / nisi sit transiens, ⁊ si miserit perdat arma, ⁊ non det caloniam.

62. [De canibus.]

[Q]vicumque leporarium aut alanum furabitur uicino suo, det / domino canis .C. solidos ⁊ Regi .LX. solidos si quererela inde exit. Et qui podencum furabitur, reddat domino podenci pro uno podenco tres podencos / ⁊ .LX. solidos Regi si querela inde exit. Qui mastinum qui domum custodit furabitur aut occidet, reddat domino mastini pro uno mastino, / tres, ⁊ det Regi .LX. solidos de calonia.

63. [De hominibus de foris.]

[H]omines de foris non debent uinum ferre in Stellam causa reponendi, / ⁊ si ferunt uinum, perdant uinum ⁊ medietas illius uini sit Regis, ⁊ alia medietas consilii uille, ⁊ ille in cuius domo inuenietur uinum, det / Regi de calonia .LX. solidos.

64. [De turpis sermonibus.]

[I]sti sunt sermones turpes in quibus est calonia, scilicet latro probatus, traditor, deiectus, / os fetidum nomen castelle, sed si ille qui aliquem istorum turpium sermonum dixerit negare uoluerit, ⁊ alius cum idoneis testibus probare poterit, / pro unoquoque istorum uerborum det Regi de calonia .CC.L. solidos ⁊ si non habet testes, iuret ille qui fuit accusatus quod non dixit, ⁊ erit im/munis, sed si forte de manifesto uenit quod ipse dixit et illud uittuperium ⁊ iurat quod hoc dixit cum nimia ira, ⁊ non propter hoc quod / sciat hoc esse in ipso, det de calonia .VI. solidos .VI. denariis .VI. meallas ⁊ erit immunis.

65. [De segete.]

[O]mnes homines de foris / in die mercurii, ab hora nona usque ad noctem ⁊ per totam diem iouis usque ad noctem, debent dare emendam peditibus alcaydi castelli, de / omni segete quam cum roua mensurabit.

66. [De franco et nauarro.]

[S]i aliqua causa uentitur inter francos uicinos Stelle ex una parte, ⁊ nauarros ex / altera, in omni causa quam habeant nauarri contra francos uicinos Stelle, ⁊ franci contra nauarros, cum testibus debent sibi

ad inuicem probare, / scilicet cum uno nauarro ⁊ uno franco, ⁊ francus uicinus Stelle debet esse talis qui non teneatur dare pectam alicui domino nomine uillanie, saluo / tamen censu, ⁊ talis etiam qui domum teneat. Et nauarrus debet esse citra Liçagorriam, aut citra pontem de Arqueta, aut citra Pampionam, / aut citra pontem sancti Martini Duis, ⁊ debet habere suum focum ⁊ suam mensam, sed si cum testibus probare sibi ad inuicem non poterint, de omni / causa erunt liberi cum una iura.

67. [De domo.]

[S]i aliquis uicinus Stelle uendit suam domum aut suam hereditatem alicui, ⁊ iste qui uendit / suam domum, aut suam hereditatem, debet alicui uicino suo aliquam peccuniam, ille cui peccunia debetur bene potest sigillare comparatori / illam domum aut illam hereditatem donec debitor suus reddat ei suam peccuniam, aut fidanciam de iure.

68. [De testibus.]

[S]iquis uicinus Stelle / dat fidanciam alicui uicino Stelle de testibus per peccuniam aut per uerberationem, si ad diem assignatam testes dare non poterit, propter hoc / non debet dare calumpniam. Sed si prepositus dicat: "tū accepisti peccuniam, aut tibi promissa fuit, propter quam Rex perdit suam calumpniam", debet / se saluare per unam iuram quod non recepit peccuniam, nec sibi promissa fuit, qua Rex perdat suam calumpniam ⁊ erit immunis.

69. [De calumpniare hereditate.]

[S]i aliquis uicinus Stelle calumpniat hereditatem alicui uicino suo, ⁊ postea ille qui calumpniat hereditatem erit uictus de illa causa, / det Regi de calonia .LX. solidos, ⁊ insuper confirmet pro se ⁊ pro posteris suis hereditatem quam calumpniauit uicino suo.

70. [De iudicio arcaldi.]

[P]ostquam iudicium arcaldi datum fuerit ⁊ ipse diem dandi iuram, aut testes, assignauerit, oportet ut adimpleatur iudicium usque ad / terciam, quia sic est forum, ⁊ qui iudicium usque ad terciam non compleuerit erit uictus.

71. [De burgensibus.]

[S]i quis uicinus Stelle negat suam pecuniam / uicino suo ⁊ cum testibus ei probare poterit, reddat ei suam peccuniam, ⁊ det .V. solidos de calonia. Ex istis erit medietas illius qui dabit / (fol. 13) testes ⁊ altera medietas prepositi. Sed si ille qui negat ad iuram ducatur ⁊ re-

dimit suam iuram, tantum quantum dabit pro redemptione iure / sue, tantum debet preposito de calumpnia de .LX. solidos ⁊ de minus. Sed si debitum est plus quam .LX. solidos, reddat debitum, ⁊ LX. solidos Regi / de calonia ⁊ non plus. Sed si forte ille qui iuram debebat recipere non ueniet ad diem sibi assignatam, ⁊ prepositus dicit ei: "frater, tu recepisti pec/cuniam, aut tibi promissa est pecunia, aut aliquam conuenientiam cum aduersario tuo fecisti quare Rex perdit suam calumpniam", necesse est ei quod saluet se cum sua iura quod non recepit pecuniam, nec promissa est ei pecunia, nec conuenientiam cum aduersario suo fecit quare Rex perdat suam ca/lumpniam, ⁊ erit immunis.

72. [De foro.]

[F]orum est ut omnes eant in exercitum sicut suprascriptum est, sed multe occasione superueniant quibus non / possunt ire in exercitum, sicut sunt infirmitates, uel si mulier iacet in partu, uel si uicinus non est in hac patria, uel si uicinus est in alia / uilla de Nauarra ⁊ non audit preconium de exercitu, uel si pater suus, uel mater, uel uxor iacet ad obitum mortis, pro ulla alia causa / non debet remanere quod non eat in exercitum, uel mittat suum pedonem, uel habeat amorem prepositi uille Et si non habet aliquam istarum / occasionum, ⁊ non ibit in exercitum, uel non mittet suum pedonem, det de calonia .LX. solidos.

73. [De lezda.]

[I]n die Iouis non capi/antur lezde nisi de his que mensurantur cum roua, ⁊ uicini Stelle possunt uendere per totam septimanam in suis domibus, ⁊ non dabunt lez/dam, nisi in die mercurii, ab hora nona in antea scilicet usque ad noctem ⁊ in die Iouis usque ad noctem, sed si uicinus uendiderit ⁊ cum / roua mensurauerit ⁊ pedonibus alcaidi castelli debitam lezdam non dederit, ⁊ alcaidus cum testibus uicinis ei probare poterit, det / uicinus alcaido .V. solidos de calonia ⁊ reddat debitam lezdam, ⁊ testes non debent iurare, sed debent dicere deo ⁊ suis animabus: "nos [ui]²⁵ / dimus in domo illius uicini tali die cum roua mensurare", sed si alcaydus testes non habuerit, iuram a uicino Stelle non habebit.

74. [De sigillo regis.]

[S]iquis uicinus monstrat sigillum Regis uicino suo pro aliquo debito aut pro aliqua querela, si ille cui sigillum Regis monstratur in illa / die usque ad completorium amorem sui querelosi non retinuerit, uel fidanciam de iure compleado secundum prouidenciam arcaldi super sigillo Regis ei / non dederit, det de calonia .V. solidos Regi

²⁵ Roto el perg.

si querela inde exhibit, sed si prepositus uel sayon monstrat sigillum Regis illi uicino qui amo [rem] ²⁶ / sui querelosi non retinuit, nec sigillo Regis obediuit, quod faciat illum querelosum sine querela, ⁊ quod det calumpniam oportet quod eadem die faciat eum sine ²⁶ querela, uel quod det fidanciam preposito de iure complendo secundum prouidenciam arcaldi ⁊ si hoc non fecerit det de calonia años. V. solidos. Sed / sciendum est quod ille qui preparatur pro fidancia super sigillo Regis, debet esse uicinus domum tenens ⁊ talis qui in hereditate uel mobili habeat pignora que ualeant .LX. solidos aut plus.

75. [De exercitu.]

[F]orum est quod .XII.cim iurati dum sunt in seruicio uille non debent ire in exercitum [⁊] ²⁶ / arcaldus similiter ⁊ tres uicini Stelle quoscumque arcaldus eligerit non debent ire in exercitum.

76. [De pignore.]

[S]i uicinus uicinum pign[ora] ²⁶ / bit, teneat pignora de manifesto, ⁊ si pignora negare uoluerit, si ille cuius sunt pignora cum testibus uicinis ei probare poterit, reddat / pignora ⁊ det Regi .LX. solidos de calonia.

77.

[S]i aliqua causa acciderit inter uicinos Stelle que non sit scripta in / foro, iudicium quod dabit arcaldus cum consilio iuratorum Stelle super illa causa, ualebit ⁊ habebit ratitudinem quia sic est forum, quia si ²⁶... esset, Rex perderet suam caloniam ⁊ pauper uicinus suum ius.

IV

SOLARIEGOS Y COLLAZOS NAVARROS

UN DIPLOMA QUE LOS DIFERENCIA

Dada la situación actual de la investigación de nuestra historia social de la Edad Media, quedan aún por resolver mil cuestiones del mayor interés, entre ellas varias relativas a las diferencias jurídicas y económicas que separaban a las clases inferiores en los siglos posteriores de nuestro medioevo. Uno de los puntos aún oscuros es el referente a los solariegos y collazos, cuya identidad o diversidad constituye todavía un problema. Ni Hinojosa, ni Mayer, han visto claro en este asunto. El último los tiene por una misma

²⁶ Roto el perg.